

Соціально-економічні дослідження

в перехідний період

Випуск 2 (XL)

**Механізми реалізації
регіональної
політики**

**Національна академія наук України
Інститут регіональних досліджень**

Соціально-економічні дослідження в перехідний період

Механізми реалізації регіональної політики

(Збірник наукових праць)

Випуск 2 (XL)

Львів 2003

Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Механізми реалізації регіональної політики (Збірник наукових праць). Випуск 2 (XL) / НАН України. Інститут регіональних досліджень. Редкол.: відповідальний редактор академік НАН України М.І. Долішній. - Львів, 2003. – с.

Оснoву збірника складають статті, у яких висвітлено організаційно-економічні механізми реалізації соціальної, науково-технічної та екологічної регіональної політики, зорієнтованої на активну державну підтримку розвитку регіонів, зміцнення їх власного соціально-економічного потенціалу та досягнення фінансово - економічної самостійності регіональних та локальних територіальних систем, а також розглянуто широкий спектр проблем регіонального розвитку.

Розраховано на широке коло наукових працівників, фахівців органів державного управління та підприємців, які займаються питаннями розвитку системи господарювання в умовах трансформації економіки.

Редакційна колегія:

Долішній М.І.

академік НАН України,
доктор економічних наук, професор
(відповідальний редактор)

Злупко С.М.

доктор економічних наук, професор
(заступник відповідального редактора)

Бойко Є.І.

доктор економічних наук, професор

Беленький П.Ю.

доктор економічних наук, професор

Козоріз М.А.

доктор економічних наук, професор

Побурко Я.О.

доктор економічних наук, професор

Писаренко С.М.

доктор географічних наук, професор

Смовженко Т.С.

доктор економічних наук, доцент

Павлов В.І.

доктор економічних наук, професор

Шульц С.Л.

кандидат економічних наук
(відповідальний секретар)

Рецензенти:

Данилишин Б.М.

доктор економічних наук (Київ)

Кузьмін О.Є.

доктор економічних наук, професор (Львів)

Свідоцтво про державну реєстрацію KB №5911 від 05.03.2002 р.

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту регіональних досліджень НАН України (Протокол №1 від 27 січня 2003 р.)

Зміст

Долішній М.І. Внутрішньодержавна і міжнародна регіональна інтеграція в Україні: головна мета і стратегічні цілі розвитку	8
Злупко С.М. Наукові детермінанти механізму формування та реалізації ефективної регіональної політики	17
Вовканич С.Й., Копистянська Х.Р. Соціогуманістичне забезпечення інтелектуального потенціалу в контексті регіональної інноваційної політики 21	
Садова У.Я. Соціальна матриця в світлі міждисциплінарних підходів до розвитку регіональної економіки	27
Шевчук Л.Т. Модель регіонального аналізу і прогнозу медико-соціальних аспектів використання трудового потенціалу	32
Шульц С. Л. Особливості просторово-часової трансформації суспільно-територіальних систем	37
Сторонянська І. З. Внутрішні та зовнішні чинники дезінтеграції регіонів України	39
Стадницький Ю.І. Туризм як можливий спосіб задоволення потреб людини	44
Габрель М.М. Принципи просторової організації та розвитку містобудівних систем	50
Іванух Р. А., Жовтанецька О.О. Державні і ринкові механізми стимулювання розвитку економіки України	56
Цапок С.О. Сучасна демографічна ситуація в Карпатському регіоні	61
Риндзак О.Т., Барсуков А.В. Адаптація зарубіжного досвіду в системі активізації політики зайнятості	69
Павліха Н.В. Необхідність та шляхи вдосконалення організаційно-економічного механізму природокористування в умовах ринкових перетворень	73
Андел І.В. Підходи до економічного механізму забезпечення охорони навколишнього природного середовища у регіоні.	78
Приймак В. Шляхи поліпшення державного регулювання використання трудового потенціалу	83
Гулевич О.Ю. Соціальне партнерство як механізм взаємодії суб'єктів ринку праці	87
Геншафт Л. Маркетинг в готельному бізнесі	93
Мельник М. Оцінка інвестиційного потенціалу Карпатського регіону	99
Горін Н. Аграрна політика країн Центральної і Східної Європи	107
Хомин О.І. Організаційно-правові аспекти страхування транспортних засобів та вантажів	112
Другов О.О. Перспективи розвитку регіональних банків в Україні (на прикладі банків Львівської області).	116
Волошина С. В., Чорноморченко І. С. Нова ідеологія служби зайнятості – дієвий інструмент поліпшення стану зайнятості населення області	121
Шевченко-Марсель В.І., Гомольська Н.І. Регіональні особливості інфраструктури фінансового ринку Карпатського регіону	125
Книш Д.Я. Стан розвитку малого бізнесу у Львівській області	129
Фрис Р.Д. Організаційні аспекти взаємодії державної і самоврядної систем управління у вирішенні регіональних соціально-економічних проблем	133
Кусяк М.М. Напрямки регулювання розвитку гео економічного регіону	137

Луцків О. М. Формування та використання виробничого потенціалу регіону	140
Кашуба Я.М. Ринок туристичних послуг Львівщини: тенденції та перспективи розвитку	143
Кардаш В. І. Оцінка ступеня диференціації регіонів України за показником валової доданої вартості	147
Ковтун Л.Р., Москалик Р.Я. Основні напрями реформування і розвитку лізингу в Україні	154
Андрušко У. Внутрішній аналіз трудового потенціалу підприємства	158
Люткевич В.Б. Трудовий потенціал і людський капітал в дослідженнях розвитку інфраструктури ринку праці	162
Шевчук А.В. Реалізація політики інформатизації в умовах становлення національної економіки	170
Матвєєв Є.Е. Європейський досвід інформаційної взаємодії державних служб	174
Ковтун О. І. Організаційно-економічний механізм забезпечення самодостатності та ефективності регіональних господарських систем (в контексті адміністративної реформи)	178
Самотій З.І. Регулятивний механізм прямого іноземного інвестування в Україні	182
Моран О.І. Основні напрями розвитку інфраструктури туризму в регіоні	186
Моторнюк У.І. Організаційно-функціональні принципи і методи діяльності органів місцевого самоврядування в Україні	189
Денис О.Б. Виявлення сильних та слабких сторін акціонерної політики (соціологічний аспект)	193
Опацька С.В. Освітній потенціал міста та працевлаштування молоді	197
Сидорченко Т. Роль капітального будівництва у розвитку інвестиційного ринку регіону	201
Станасюк Н. С. Основні шляхи вдосконалення фінансової політики в агропромисловому комплексі	204
Хорунжак Н.М. Теоретичні аспекти та можливості розвитку туризму (на прикладі м.Почаїв)	208
Шевчук І.Б. Національні та регіональні особливості формування ринку послуг в сфері охорони здоров'я України	212
Ярмолевич В.В. Сутність і особливості маркетингу на регіональному ринку послуг	218
Ладик С.Р. Напрями зміни організаційних структур в умовах ринкових перетворень в Україні	221
Черторижський В.М. Екологічний моніторинг як складова екологічної інфраструктури (визначення, функції, цілі)	225
Грабовський Р.С. Особливості функціонування відгодівельних господарств, переробних підприємств та торговельних організацій	227
Теребух М.І. Оптимізація використання виробничо-ресурсного потенціалу АПК України	231
Іляш О.І. Інфраструктура ринку праці та її вплив на процеси зайнятості населення в сучасних умовах господарювання	237
Шевчук Я.В. Проблеми зайнятості населення Львова в контексті прогнозу соціально-економічного розвитку міста на 2003 рік	240
Копитко В.І. Реформування відносин власності в агропромисловому омплексі України	244
Гулич О., Самольотов П. Розвиток рекреаційно-туристичного комплексу як напрямок екологоорієнтованої структурної перебудови господарства	

Карпатського регіону	250
Вовк М.В. Орендні земельні відносини на Львівщині	255
Пушак Я.Я. Інформаційно-аналітичне забезпечення управління розвитком підприємництва в регіоні	259
Вайнштейн Л.Л. Проблемы информационной безопасности	262
М.С.Яворський Співробітництво сфер науки і підприємництва як складова регіональної науково-інноваційної політики	265
Materska K. Can We Manage Knowledge of Our Personnel?	268
Колянко О.В. Формування стратегічних принципів інвестиційного менеджменту в регіоні	271
Кульчицький І. Регіональні аспекти інноваційного підприємництва в Україні ...	274
Дорофєєва О.В. Основні тенденції розвитку лізингового ринку в Україні	277
Косович Б.І. Економіко-правничі засади вдосконалення пореформених земельних відносин	279
Гринькевич О.С. Регіональна статистика освітніх послуг: розвиток методології в умовах ринку	283
Boruszczak M. System organizacyjny turystyki w Polsce w dobie przemian gospodarczych	287
Мельник Л.І., Уманців Б.Б. Сучасні підходи до визначення поняття „туризм”	291
Крамченко Л.І. Теоретичні засади дослідження ефективності управління регіональним ринком послуг	293
Чабанюк О.М. Облік у сфері послуг: практичні аспекти застосування національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку	295
Пічугіна Т.В., Ткаченко В.М. Професійна ідентичність: від концептуальних засад до професійної підготовки вчителя	298
Крамченко Р.А. Туризм в ринковій економіці	301
Закалюжна О.В., Огірко О.В. Психологічні аспекти знецінення гідності людини у світлі духовності	303
Сливка С.С. Правові аспекти етики взаємовідносин у юридичній діяльності ..	307
Щукина Н.В. К вопросу о применении ответственности в сфере трудовых отношений	311
Белова Н.В. Сутність і проблеми інституалізації моделі соціального партнерства в Україні	313
Шелевій Р.М. Формування ефективного механізму нематеріальної мотивації людських ресурсів в умовах трансформаційної економіки України	316
Гавука І.С. Чинники ефективного розвитку мотиваційного механізму суб'єктів господарської діяльності підприємства	318
Карпінський Б.А. Ефективність управління персоналом у інноваційно-фінансовій сфері: планування та організація	321
Пунько Б. М. Організаційна культура як ключовий елемент управління персоналом та суспільними відносинами	325
Арапова І.П., Арапов С.М., Солянченко М.О. Формування кадрового потенціалу регіону як головний чинник освітньої стратегії (на прикладі Вінницької області)	327
Оборочану И.С., Белой С.В. Проблемы управления университетским персоналом в современных условиях	330
Щербатюк С.Ю. Управління знаннями в компаніях, що орієнтуються на якість ..	333
Оробчук М.Г., Оробчук О.М. Проблеми вузівської підготовки і мотивації праці державних службовців України	336

Ефимова В.М. О здоровьесберегающих подходах при координации управления системами здравоохранения и образования Региона	338
Шульжик Ю.О. Новітні інформаційні технології в державному управлінні	340
Пащенко І.Н., Чернобай Л.І. Аналіз конкретних ситуацій як активний метод підготовки і перепідготовки кадрів	346
Вайнштейн Л.Л., Васильев А.В. Совершенствование подготовки и переподготовки управленческого персонала	348
Шульжик Ю.О., Яворський М.С. Роль новітніх інформаційних технологій у професійній підготовці управлінських кадрів	351
Удовиченко В.Г. Системи зовнішньої інформації в управлінні загальноосвітнім навчальним закладом	354
Слейко В.І., Шевчук О.О. Управління ціновою політикою страхової компанії ..	359
Трохимчук Ю.В. Страхування в системі попередження ризиків та управління ними	362
Романець З.О. Психолого-педагогічні знання як інструмент і рушійна сила гармонізації суспільства	366
Слейко В.І., Демчишин М.Я. Аналіз структурного впливу операційних витрат на обсяги виробництва підприємств споживчої кооперації регіонів України .	368
Голубка М.М. Підготовка державних службовців в умовах ринкової економіки України	374
Мойсеєнко І.П. Навчально-розвиткові програми у підготовці управлінців в регіоні	379
Лелик Л.І., Поплавський В.Г. Економічні аспекти інноваційного розвитку	383
Шабайкович В.А., Григор'єва Н.С., Сорочак О.З. Інноваційна комп'ютеризована система управління навчальним процесом	387

Внутрішньодержавна і міжнародна регіональна інтеграція в Україні: головна мета і стратегічні цілі розвитку

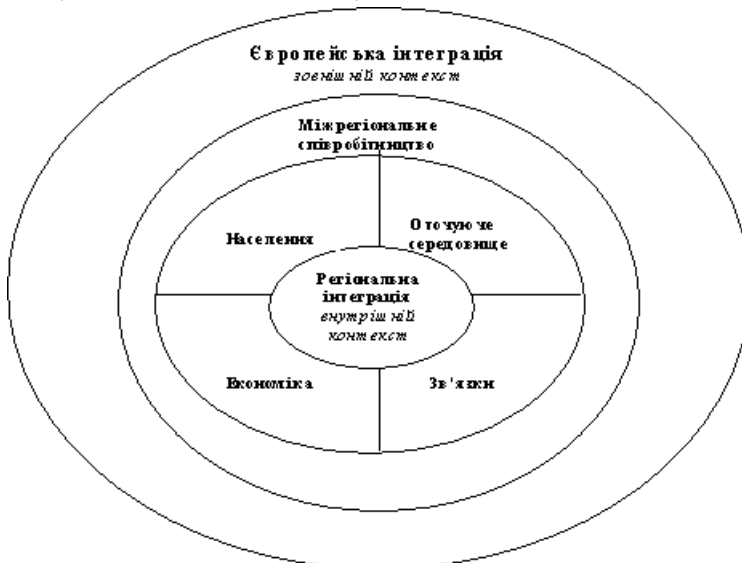
Трансформаційні процеси української економіки, інтеграційні процеси, що розгортаються в Європі і світі, вимагають чіткого визначення наукових основ регіональної політики та механізмів її реалізації. Особливий акцент при цьому слід робити саме на механізмах реалізації, які включають головні напрямки та важелі, що працюватимуть на зміцнення соціально-економічного потенціалу як самих регіонів, так і національної економіки в цілому.

Відомо, що теоретичні напрацювання в сфері регіональної політики були започатковані ще в минулому столітті. А практика регіонального управління широко використовувалась і використовується в багатьох країнах світу. Історія регіонального розвитку зарубіжних країн показує, що територіальні диспропорції дуже стійкі і тому сьогодні основна увага регіональної політики приділяється розумному розподілу функцій між центром і регіонами.

Специфіка нової регіональної політики окреслена вимогами сучасних змін в українському суспільстві, глибиною якісних перетворень економічної дійсності. У зв'язку з цим, дана політика в Україні повинна сприяти вирішенню соціально-економічних проблем в загальному процесі державотворення, а також у формуванні потужного економічного каркасу території держави.

Розгортання інтеграційних процесів у Європі зумовлює формування цілей регіональної інтеграції в Україні відповідно до кожного ієрархічного рівня: внутрішньорегіонального, міжрегіонального, в тому числі на міждержавному рівні, а також міжнародного (рис. 1).

Слід зазначити, що роль держави у формуванні та реалізації стратегії регіонального розвитку України з огляду на постійне посилення впливів інтеграційних процесів повинна зростати, а не знижуватися. Змінюватись повинні функції і завдання держави у відповідності до змін, що відбуваються в європейській та світовій господарській системі.

Рис. 1. Ієрархічні рівні та складові регіональної інтеграції

В новій геополітичній ситуації, що сформувалася в світі за останній час, тільки держава як єдиний політико-правовий суб'єкт, що володіє усім спектром владних повноважень, здатна сформувати і реалізувати стратегію ефективного розвитку України, спираючись при цьому на активну позицію

регіонів.

Вважаємо, що розширення функцій регіонів в реалізації процесів міжнародної інтеграції може дати позитивні результати за умови оптимізації економічних зв'язків між самими регіонами, посиленні ролі держави в забезпеченні політичної і економічної безпеки, відіграванні нею ролі гаранта в розв'язанні спірних питань на міжнародному рівні, захисника вітчизняних ринків і товаровиробників від недоброякісної конкуренції і експансії вітчизняного ринкового простору сумнівними зарубіжними фірмами, що постачають низькоякісну продукцію.

Формуючи стратегії регіонального розвитку, реалізуючи заходи регіональної політики слід мати чітко сформульовані цілі розвитку регіонів на кожному ієрархічному рівні регіональної інтеграції. Такими рівнями виступають – регіональна інтеграція всередині регіону, міжрегіональна інтеграція всередині держави та міжрегіональна співпраця на міжнародній арені, особливо в контексті європейської інтеграції України (рис. 2).

В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ГОЛОВНА МЕТА: М.3 Гармонійний розвиток регіону держави		
Стратегічний пріоритет: М.3.1 Використання можливостей укрупнення регіонів	Стратегічний пріоритет: М.3.2 Використання переваг міжнародного регіонального співробітництва	Стратегічний пріоритет: М.3.3 Приготування суб'єктів господарювання та інституцій до членства в Євросоюзі
В КОНТЕКСТІ МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ГОЛОВНА МЕТА: М.2 Спільні дії сусідніх регіонів, спрямовані на розвиток		
Стратегічний пріоритет: М.2.1 Гармонійне співробітництво між сусідніми територіями	Стратегічний пріоритет: М.2.2 Спільний розвиток проблем міжрегіонального значення	Стратегічний пріоритет: М.2.3 Розвиток найбільших міст як центрів міжрегіонального значення
В КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ГОЛОВНА МЕТА: М.1 Гармонійний розвиток регіону держави		
Стратегічний пріоритет: М.1.1 Використання потенціалу центру регіону щодо розвитку регіону в цілому	Стратегічний пріоритет: М.1.2 Розвиток малих та середніх міст регіону	Стратегічний пріоритет: М.1.3 Активізація розвитку сільських територій регіону

Рис. 2. Стратегічні цілі розвитку регіону держави на різних рівнях розгортання інтеграційних процесів

В контексті регіональної інтеграції головною метою виступатиме гармонійний розвиток регіону, що відбувається на основі реалізації цілей: використання потенціалів центрів регіонів щодо розвитку їх територій в цілому, розвиток малих та середніх міст, активізація розвитку сільських територій.

В контексті міжрегіональної інтеграції головною метою є спільні дії сусідніх регіонів, спрямовані на розвиток гармонійної співпраці між сусідніми територіями, спільне розв'язання проблем надрегіонального рівня, використання та розвиток потенціалів великих міст (міст – центрів нових економічних районів) як “метрополій” міжрегіонального значення.

В контексті європейської інтеграції головною метою виступатиме максимізація позитивних ефектів інтеграції та зменшення її негативних наслідків. Досягнення цієї мети відбуватиметься через використання можливостей з укрупнення регіонів, міжнародне регіональне співробітництво, приготування суб'єктів господарювання та інституцій держави до членства в ЄС.

Головною метою реалізації заходів регіональної політики повинна бути людина, населення регіону. **По відношенню до населення регіону** стратегічною метою виступатиме підвищення його активності, рівня освіти та підприємливості (рис 3).

Реалізація даної мети повинна відбуватися через утворення нових навчальних центрів, поліпшення умов та особливо якості навчання в існуючих навчальних закладах, створення умов для отримання вищої освіти поза межами великих міст, створення осередків підвищення кваліфікації та перекваліфікації громадян, створення регіональної системи нагород та стипендій для молоді, розвитку освіти громадян в сфері підприємництва, розширення співпраці неурядових організацій з громадськими

та економічними партнерами, пом'якшення суспільних наслідків безробіття, заохочення людей до здорового способу життя та побудова відповідної рекреаційно-спортивної інфраструктури тощо.

НАСЕЛЕННЯ – КВАЛІФІКАЦІЯ, АКТИВНІСТЬ, ПІДПРИЄМЛИВІСТЬ				
ГОЛОВНА МЕТА:				
А				
Освітні, активні та підприємливі громадяни				
Стратегічна ціль	Стратегічна ціль	Стратегічна ціль	Стратегічна ціль	Стратегічна ціль
A.1	A.2	A.3	A.4	A.5
Еластична система навчання, що легко пристосовується до соціально-економічних змін	Середовище, що озакожує підприємство та сприяє активності громадян	Згуртовано, інтегровано та безпечно суспільство	Міцна освітня та здоровий спосіб життя	Ефективна та приємна для громадян система охорони здоров'я
Шляхи реалізації				
A.1.1	A.2.1	A.3.1	A.4.1	A.5.1
Утворення локальних навчальних центрів (з бібліотеками)	Заключення договірних та галузевих підприємств	Удосконалення громадянського порядку та безпеки	Розв'язання суспільних проблем (сміття)	Розвиток регіональної системи швидкої допомоги
A.1.2	A.2.2	A.3.2	A.4.2	A.5.2
Попрацювання умов та якості навчання в середніх школах в гніздових	Розвиток освіти в сфері підприємництва	Розвиток освіти в сфері підприємництва	Заохочення здорового способу життя	Розвиток різних форм попередньої діагностики і терапії
A.1.3	A.2.3	A.3.3	A.4.3	A.5.3
Розвиток вищої освіти поза межами центру регіону, але на його науковій базі	Інформування громадян про розвиток підприємництва в регіоні	Інформування громадян про розвиток підприємництва в регіоні	Розвиток спортивно-рекреаційної інфраструктури	Удосконалення системи функціональних зв'язків організаційних структур охорони здоров'я
A.1.4	A.2.4	A.3.4		
Збільшення потенціалу наукового середовища центру регіону	Розширення співпраці наукових організацій з громадськими та економічними партнерами	Розширення співпраці наукових організацій з громадськими та економічними партнерами		
A.1.5				
Створення середовища підтримки кваліфікації та персоналізації громадян				
A.1.6				
Зпровадження регіональної системи стипендій та нагород для молоді				
Пріоритетні напрямки (визначаються відповідно до потреб конкретного регіону)				

Рис. 3. Мета та стратегічні цілі формування активності та кваліфікації в населення регіону

По відношенню до території регіону, оточуючого середовища життєдіяльності людини головною метою виступає формування його високих якісних показників, необхідних для успішної реалізації різних видів діяльності населення регіону. Особливу увагу слід приділяти не тільки охороні та збереженню природи, але й культури, вдосконаленню культурного ландшафту регіону, охороні пам'яток архітектури, технології тощо (рис 4). Головними шляхами досягнення визначених стратегічних цілей відповідно будуть: обмеження викидів шкідливих речовин, мінімізація використання природних ресурсів та раціоналізація споживання енергії, збільшення рівня повторного використання та безпечне зберігання відходів; збільшення протипаводкової безпеки; відновлення лісів та насадження лісів на невикористовуваних ділянках; збільшення території для різних форм охорони природи; розвиток туризму в гармонії з оточуючим середовищем; створення системи охорони культурного краєвиду; охорона культурної спадщини на сільських територіях; охорона традиційних форм господарювання, особливо в гірських територіях; охорона та відновлення пам'яток старої забудови.

Реалізація поставлених цілей неможлива без розвитку вищої освіти поза межами центрів регіону, а також без нарощення наукового потенціалу регіону, яке б сприяло дослідженню та розв'язанню проблем охорони середовища на сучасному науковому рівні.

ОТОЧУЮЧЕ СЕРЕДОВИЩЕ – ОПТИМАЛЬНІСТЬ ТА ПРИЯТНА ІНІЦІАТИВНА КРАЄВИД			
ГОЛОВНА МЕТА:			
Б			
Висока якість природного та культурного середовища			
Стратегічна ціль:	Стратегічна ціль:	Стратегічна ціль:	Стратегічна ціль:
B.1	B.2	B.3	B.4
Львівська територія в системі природоохоронних заходів	Раціональне використання середовища	Охорона в природі та біологічного різноманіття	Удосконалення культурного краєвиду
Шляхи розв'язання			
B.1.1	B.2.1	B.3.1	B.4.1
Попрацювання стану води	Мінімізація використання природних ресурсів та раціоналізація споживання енергії	Збільшення території для різних форм охорони в природі	Створення системи охорони культурного краєвиду
B.1.2	B.2.2	B.3.2	B.4.2
Обмеження шкідливих викидів	Збільшення використання нових видів джерел енергії	Розвиток туризму в гармонії з оточуючим середовищем	Охорона культурної спадщини на сільських територіях
B.1.3	B.2.3		B.4.3
Розвиток вищої освіти поза межами центру регіону, але на його науковій базі	Мінімізація використання відходів		Охорона традиційних форм господарювання, особливо в гірських територіях
B.1.4	B.2.4		B.4.4
Збільшення потенціалу наукового середовища центру регіону	Збільшення рівня повторного використання та безпечне зберігання відходів		Охорона пам'яток та відновлення старої забудови
	B.2.5		B.4.5
	Збільшення протипаводкової безпеки		Розвиток інфраструктури в новій забудові
	B.2.6		
	Відновлення лісів та насадження лісів на невикористовуваних ділянках		
Пріоритетні напрямки (визначаються відповідно до потреб конкретного регіону)			

Рис. 4. Мета та стратегічні цілі оптимізації оточуючого середовища в регіоні

В економічній сфері головна мета може бути визначена як досягнення стабільного економічного розвитку. Це має відбуватися через реструктуризацію та підвищення конкурентноздатності традиційних галузей промисловості, створення конкурентного сільського господарства, формування відповідного інвестиційного середовища тощо (рис. 5).

ЕКОНОМІКА – ЕФЕКТИВНІСТЬ, ІНВЕСТИЦІЇ, ІННОВАЦІЇ				
ГОЛОВНА МЕТА:				
В				
СТАБІЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК				
Стратегічна ціль:	Стратегічна ціль:	Стратегічна ціль:	Стратегічна ціль:	Стратегічна ціль:
В.1 Реструктуризація і підвищення конкурентноздатності традиційних галузей економіки	В.2 Конкурентоздатне ринкове сільське господарство	В.3 Інноваційні фірми	В.4 Розвинуте підприємницьке середовище	В.6 Високий рівень інвестицій
<i>Шляхи розв'язання</i>				
В.1.1 Підтримка традиційних промислових підприємств в пристосованні до вимог ринку	В.2.1 Підтримка модернізації сільськогосподарських підприємств із врахуванням спеціалізації та стандартизації	В.3.1 Регіональне партнерство для інновацій	В.4.1 Розвиток інституцій та фірм, що формують підприємницьке середовище	В.6.1 Створення ефективної системи пошуку комерційних інвесторів
В.1.2 Прискорення приватизації державних та частини комунальних підприємств	В.2.2 Підвищення якості сільськогосподарської продукції	В.3.2 Розвиток науково-дослідного потенціалу регіону	В.4.2 Розвиток торгових центрів і бірж	В.6.2 Залучення в економіку регіону інвестицій населення
	В.2.3 Розвиток інституцій та організацій ринку	В.3.3 Розвиток підприємств з новою технологією	В.4.3 Розвиток консалтингових та фінансових послуг	В.6.3 Покращення інфраструктурного забезпечення інвестицій
	В.2.4 Розвиток екологічного сільського господарства			
<i>Пріоритети розвитку</i>				
(визначаються відповідно до потреб конкретного регіону)				

Рис. 5. Мета і стратегічні цілі розвитку економіки регіону

Проводячи реструктуризацію галузей промисловості регіону слід передбачити заходи з підтримки традиційних форм промислових підприємств, пристосовавши їх до сучасних ринкових вимог. Прискорення приватизації державних та частини комунальних підприємств є другою важливою складовою у досягненні стратегічної мети – підвищення рівня конкурентноздатності промисловості регіону. Формування конкурентоздатного сільського господарства в регіоні передбачає модернізацію сільськогосподарських підприємств, підвищення якості сільськогосподарської продукції, створення на селі ринкової інфраструктури, розвиток галузей екологічного сільського господарства.

Розв'язанню поставлених завдань сприятиме створення інноваційних фірм та розвиток підприємств з новими технологіями виробництва. Особливу увагу слід приділяти розвитку в регіоні підприємницького середовища, що передбачає розвиток торгових центрів і бірж, формування інфраструктури з надання консалтингових та фінансових послуг. Розв'язання поставлених завдань передбачає забезпечення відповідного рівня надходження інвестицій. Це потребує створення ефективної системи пошуку комерційних інвесторів, залучення в економіку регіону інвестицій населення, покращення рівня інфраструктурного забезпечення інвестицій.

Успішний регіональний розвиток неможливий без **налагодження відповідного рівня комунікації та інфраструктури** як всередині регіону, так і з його оточенням. Цей напрямок повинен реалізовуватися через модернізацію старих та побудову нових шляхів сполучення, розвиток прикордонної інфраструктури, створення логістичних центрів, формування інфраструктури для розвитку інформаційного суспільства (розвиток телекомунікаційних мереж, доступ до Інтернету).

Стратегічною метою виступатиме безперечно й **покращення внутрішньорегіональної співпраці** – формування розвинутої системи економічних зв'язків, формування регіонального спільного інформаційного простору. Все це реалізується через налагодження співпраці підприємств та організацій регіону, допомогу органів влади у налагодженні кооперації регіональних фірм, ефективне управління культурним потенціалом регіону, створення потужних регіональних інформаційних баз даних та серверів в мережі Інтернет (рис. 6).

Економічні відносини між державою і регіонами слід закріплювати угодою, передбачивши в ній відповідальність за її порушення тією чи іншою стороною.

Якщо регіональна політика – це сфера діяльності по управлінню політичним, соціальним та економічним розвитком країни в просторовому аспекті, то під стратегією регіональної політики слід розуміти довгострокові найбільш принципові установки і плани діяльності держави та її регіональних органів управління, спрямовані на розв'язання головних проблем і завдань територіального розвитку, тобто розвитку територій макорегіонів і територій, які входять в їх склад і є меншими за ієрархічним підлодом.

ЗВ'ЯЗКИ – СПІВРОБІТНИЦТВО І КОМУНІКАЦІЯ ГОЛОВНА МЕТА: Г Кращий комунікаційний доступ всього регіону		
Стратегічна ціль: Г.1 Досконаліша система комунікаційних зв'язків регіону з оточенням	Стратегічна ціль: Г.2 Два системи внутрішнього транспорту	Стратегічна ціль: Г.3 Інфраструктура розвитку інформаційного суспільства
<i>Шляхи розвитку</i>		
Г.1.1 Модеризація та ребудова основних доріг Г.1.2 Модеризація північних пропусків через кордони та південних доріг до них Г.1.3 Модеризація залізничної колії Г.1.4 Створення логістичних центрів Г.1.5 Розвиток авіаполучальності регіону	Г.2.1 Модеризація регіональних та локальних доріг Г.2.2 Поліпшення безпеки дорожнього руху Г.2.3 Реформування регіональної системи громадського транспорту	Г.3.1 Розбудова інфраструктури для користування Інтернетом Г.3.2 Розвиток телекомунікацій на сільських територіях та малих містах
ГОЛОВНА МЕТА: Д Інтенсифікація внутрішньорегіонального співробітництва		
Стратегічна ціль: Д.1 Розвиток мережі європейських зв'язків	Стратегічна ціль: Д.2 Реалізація культурних і соціально-регіональних	Стратегічна ціль: Д.4 Регіональні центри інформаційних ресурсів
<i>Шляхи розвитку</i>		
Д.1.1 Стабільна співпраця підприємств, організацій та інфраструктури всього регіону Д.1.2 Догомога в координуванні підприємств та фірм регіону	Д.2.1 Підвищення ефективності управління культурними і соціальними Д.2.2 Створення регіональної системи проєктування культурних здобутків Д.2.3 Розвиток системи навчання в регіоні Д.2.4 Підтримка культурних іочівань міжрегіонального рівня Д.2.5 Залучення доробку національних мешків та етнічних груп в регіональну культурну ініціативу	Д.4.1 Підтримка розвитку регіональних мас-медіа Д.4.2 Догомога в створенні регіонального інформаційного центру
<i>Пріоритети розвитку</i> (визначаються відповідно до потреб конкретного регіону)		

Рис. 6. Мета та стратегічні цілі розвитку комунікації та зв'язків із співробітництвом регіону

Формування та реалізація стратегії регіональної політики – надзвичайно складна і важлива складова державотворчого процесу, але без неї не можливо досягнути позитивних трансформаційних змін в українському суспільстві. Процес формування та реалізації стратегії регіональної політики охоплює перш за все визначення стратегічної мети, потім – розробку заходів щодо забезпечення її досягнення. В процесі з'ясування переліку останніх відповідне місце належить визначенню напрямків діяльності в сфері державної регіональної політики та оцінці їх пріоритетності з позиції вибору альтернативних варіантів у досягненні стратегічної мети для кожного окремо взятого регіону. Формування таких напрямків може відбуватися на основі пропонування у даній публікації таблиць-матриць в яких визначено головну мету та стратегічні цілі регіонального розвитку по відношенню до основних складових регіону – його населення, оточуючого середовища, економіки та системи інтеграційних і комунікативних зв'язків.

Загальною стратегічною метою регіональної політики є, як відомо, підвищення ефективності функціонування регіонів, як самостійних соціально-економічних систем. При цьому, необхідно дотримуватись двох обов'язкових умов. Перша стосується збереження територіальної цілісності національного господарського комплексу, а друга, згідно концепції сталого розвитку, полягає у дотриманні принципу енергетичної та економічної збалансованості у розвитку регіонів.

Наголосимо, що мета регіональної політики полягає в об'єднанні державної політики і власної політики регіонів, спрямованої на вирівнювання рівнів соціально-економічного розвитку регіонів держави, забезпечення максимально можливого, з огляду на наявні регіональні ресурси, рівня життя населення.

Основні напрямки адаптації регіональної політики України до вимог ЄС

Термін “регіональна політика” у теперішній час дуже розповсюджений, але однозначного його визначення немає. У західній літературі він використовується як синонім терміну “державне регулювання економічного розвитку регіонів”. У такому контексті у різних країнах пріоритет віддається різним напрямкам теорії регіонального розвитку. Найбільш сильні наукові школи склалися в Німеччині, Швеції, Великобританії, США і Франції. В Німеччині традиційно велика увага приділялася теоріям розміщення (Й.Т. фон Тюнен, В. Лаунхардт, А.Вебер, А.Предьоль, А.Льош та інші).

У першій половині ХХ століття теоріями розміщення активно займалися в Швеції в рамках Стокгольмської школи економічної думки – у 1920-1930-х роках найбільш відомими були роботи Т.Палландера, пізніше Г.Мюрдаля, який створив одну з базових моделей економічного росту.

Британська школа представлена дослідниками практично всіх регіональних теорій (А.Сміт, Х.Річарсон, С.Деннісон, Є.Робінзон та інші). Серед представників американської школи значний вклад в теорію розміщення внесли Х. Хотеллінг, Р. Вернон, М. Сторпер, Р. Уолкер; теорію регіонального росту – Дж.Фрідман, Є. Таафе; теорію державного регулювання територіального розвитку – Е. Гувер.

Термін державного регулювання економічного розвитку стали основою формування сучасної регіональної політики ЄС. У першу чергу це стосується теорій кумулятивного росту, які виходячи із збільшення або збереження диспропорцій в рівнях економічного розвитку регіонів пропонують проводити активну регіональну політику. Їм належить і визначення мети регіональної політики – зменшення відмінностей в рівнях економічного розвитку регіонів. Такий підхід визначає необхідність стимулювання державою економічного росту найбільш відсталих регіонів.

Такий підхід існує у сучасній регіональній політиці України, як і ЄС. Вона направлена на сприяння гармонічному і збалансованому розвитку регіонів, згладжування різниці між рівнем їх соціально-економічного розвитку, активізацію використання їх потенціалів.

У 15 країнах-членах ЄС існує 117 регіонів, які мають різний ступінь самостійності і розвитку. Питання регіонального розвитку цих країн вирішуються головним чином на пленарних засіданнях такого інституційного органу ЄС, як Комітет Регіонів ЄС (найповніше утворення організації). Головна мета Комітету – забезпечити представництво регіональних та місцевих спільнот у процесі прийняття рішень ЄС. Після вступу в силу Маастрихтського договору представники регіональних та локальних спільнот мають право звернутися із своїми проблемами до Комітету Регіонів і бути вислуханими, причому національне представництво визначається рівнем економічного розвитку країни-учасниці. До складу Комітету Регіонів ЄС, входять 222 представники регіональних та локальних спільнот. Кількість мандатів по країнах розподіляється таким чином:

Кількість мандатів	Назва країни
24	ФРН, Франція, Італія, Велика Британія
21	Іспанія
12	Бельгія, Греція, Нідерланди, Австрія, Португалія, Швеція
9	Данія, Ірландія, Фінляндія
6	Люксембург

Як свідчить досвід проведення регіональної політики в ЄС, її здійснення неможливе або в крайньому випадку неефективне без таких найважливіших складових:

- чітко опрацьованої в законодавчому аспекті практичної діяльності держави в усіх регіонах країни;
- соціально-економічної політики самих регіонів, здійснюваної на базі загальнодержавного законодавства для досягнення певних регіональних і місцевих цілей і завдань.

Україна, яка інтеграцію до ЄС визнала стратегічним курсом своєї зовнішньоекономічної політики, повинна у проведеної своїй регіональній політиці поступово переходити на основні принципи, правила, інструменти реалізації регіональної політики ЄС, зберігаючи основні національні засади її формування.

У зв'язку з цим основними принципами регіональної політики України повинні бути принципи концентрації, партнерства, програмування, додатковості [3,45].

Принцип концентрації передбачає зосередження фінансових ресурсів у першу чергу на наданні підтримки розвитку тих регіонів, які значно відстають від відповідного середньодержавного рівня.

Принцип партнерства передбачає тісну співпрацю державних органів управління, самоврядування та інших організацій. Після вступу до ЄС такі стосунки будуть підтримуватися також з відповідними органами ЄС, особливо Комісією ЄС.

Принцип програмування базується на необхідності розробки програми діяльності регіонів різних рівнів, окремих регіональних суб'єктів. У ЄС особлива увага надається розробці і реалізації програм розвитку регіонів. Необхідність в таких програмах визначається як на національному, так і на наднаціональному (ЄС) рівнях. Їх фінансування відбувається із структурних фондів ЄС.

Принцип додатковості передбачає розробку програми розвитку проблемного регіону на національному рівні і часткове її фінансування із структурних фондів ЄС. Рішення про розробку програми приймається на основі національних планів Комісії ЄС, виходячи із розроблених нею пріоритетів. Причому, існує правило за яким сумарна допомога держави із джерел фінансування ні в одному з проблемних регіонів не повинна перевищувати 75 % загальної суми проекту.

Основою реалізації названих принципів є економічний механізм регулювання регіонального розвитку країн-членів ЄС поряд з прямим фінансуванням передбачає:

- бюджетне вирівнювання;
- інвестиційне стимулювання (інвестиційні гранти, субсидії);
- податкове стимулювання (податкові кредити, трансферти, перерозподіл податкових повноважень).

Враховуючи умови, за якими в ЄС надається підтримка регіонального розвитку, в Україні необхідно:

- при проведенні структурної трансформації визначати регіони, які будуть найбільш потерпілими від структурних перетворень. Особливо це стосується реструктуризації вугільної галузі;
- підтримку слаборозвинутих регіонів (у першу чергу за показником низького життєвого рівня населення) проводити у відповідності з розмежуванням регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку.

Основою визначення таких регіонів, особливо на рівні адміністративних районів, повинна бути характеристика регіонів, яка подається на основі регіонального аналізу всіх складових їх соціально-економічного розвитку. Визначення регіонів, що постраждали від структурних перетворень, повинно проводитися з врахуванням методики, яка застосовується в ЄС. Вона передбачає використання таких показників, як: норма безробіття, що включає кількість претендентів на одне вакантне місце, масштаб і наслідки згорання виробництва в промисловості, розвиток підприємництва.

Економічно слаборозвинуті регіони визначаються також на основі таких показників, як: норма безробіття, кількість претендентів на одне вакантне місце, розмір доходів від заробітної плати, від сільського господарства, від податків до місцевих бюджетів, масштаб згорання виробництва в головних галузях (промисловість, сільське і лісове господарство), їх частка в структурі зайнятості, щільність населення [6, 155].

Деякі регіони України після вступу її до ЄС будуть включені до цілей структурної політики ЄС. Це може бути можливим, якщо в Україні будуть визначені територіальні одиниці NUTS, тобто система територіальних одиниць, визначених в ЄС для проведення статистичних аналізів. Такі вимоги ЄС до територіального устрою країн-членів повинні враховуватися при проведенні адміністративної реформи в Україні. У відповідності з цими вимогами ЄС в Україні необхідно визначити територіальні одиниці NUTS I, NUTS II, NUTS III. Причому основою проведення регіональної політики держави після її вступу до ЄС повинні стати регіони NUTS II, NUTS III. Регіони NUTS III є адміністративно-територіальними системами вищого рівня.

На основі існуючої концепції регіональної політики України необхідно розробити Стратегію її регіонального розвитку. Виходячи з досвіду країн-членів ЄС, цей документ необхідно переглядати раз в три роки.

Стратегія регіонального розвитку передбачає як аналіз регіонального розвитку країни (галузей, секторів і регіонів у цілому), визначення переваг і недоліків їх соціально-економічних систем, так і розробку проекту стратегії подальшого регіонального розвитку. У проекті визначаються пріоритети регіонів і заходи, спрямовані на їх реалізацію, а також регіони, яким повинна бути надана підтримка держави. Для таких регіонів заздалегідь повинні бути розроблені відповідні програми підтримки їх розвитку.

Такі програми включають аналіз і оцінку попереднього соціально-економічного розвитку регіонів,

розробку стратегії, її пріоритетів і заходів по їх реалізації. Визначаються також обсяги і джерела фінансування програм, методи управління і оцінку досягнутих результатів.

Так програми безпосередньо пов'язані з плануванням просторового розвитку. В них повинні знайти своє відображення принципи сталого розвитку. В сучасних умовах, коли європейська інтеграція визначена пріоритетним напрямком зовнішньоекономічної політики, бажано узгоджувати вітчизняні регіональні програми з практикою ЄС не тільки на етапі їх реалізації, але й розробки. Це дає можливість у майбутньому в деяких регіонах України використати допомогу структурних фондів ЄС.

Враховуючи досвід ЄС, до основних державних інструментів реалізації Стратегії регіонального розвитку можуть бути віднесені: гарантії держави за банківські кредити (на реалізацію проекту або лізингу); повне або часткове відшкодування відсотків за банківські кредити; надання дотацій або позик; надання премій за створення нових робочих місць.

У першу чергу інструменти регіональної політики спрямовані на підвищення економічної активності населення в регіонах, пряму і непряму підтримку розвитку підприємництва, особливо в сфері агробізнесу і туризму; покращення забезпеченості території транспортною інфраструктурою, у тому числі і розвиток громадського транспорту і інших видів послуг населенню; розвиток людських ресурсів (підвищення кваліфікації, перекваліфікації і інші заходи на ринку праці); охорону навколишнього середовища; створення агентств регіонального розвитку.

Для України регіональні проблеми розвитку інфраструктури, особливо транспортно-комунікаційної є дуже актуальними. Дані таблиці свідчать, що, такі області, як Херсонська, Чернігівська, АР Крим, Закарпатська, Запорізька, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Одеська, Рівненська, Чернігівська мають щільність автомобільних шляхів сполучення значно нижче їх середнього рівня по країні. При низькому середньому по країні рівні забезпеченості домашніми телефонними апаратами в окремих областях цей показник зовсім недостатній.

Важливе значення для проведення регіональної політики має формування правового поля її реалізації. Удосконалення законодавчої бази стосується бюджетної, податкової політики і націлена на створення правової бази для прийняття органами самоврядування відповідних рішень з питань соціально-економічного розвитку.

Крім того, повинен бути забезпечений моніторинг регіонального розвитку з тим, щоб не допустити надмірної диференціації доходів на місцевому і регіональному рівнях; встановлення розміру державної підтримки регіональних програм розвитку. У країнах-членах ЄС передбачається також координація коштів, що віділяються з структурних фондів ЄС на реалізацію регіональних програм розвитку.

Таблиця

Регіональні особливості забезпеченості транспортно-комунікаційною інфраструктурою [4, 39-42]

Регіони	Щільність автомобільних шляхів сполучення на 100 км ²	Щільність залізничних колій на 100 км ²	Кількість домашніх тел. апаратів на 100 сімей	Покриття мобільним зв'язком, у % від загал. території
АР Крим	24,5	2,4	42	45
Вінницька	33,6	4,6	30	25
Волинська	27,7	3,0	39	60
Дніпропетровська	28,4	4,9	40	65
Донецька	30,1	6,2	30	90
Житомирська	27,2	3,7	38	45
Закарпатська	25,7	4,9	27	35
Запорізька	24,8	3,7	49	45
Івано-Франківська	28,9	3,6	32	30
Київська	28,4	2,9	39	80
Кіровоградська	25,0	3,8	32	20
Луганська	21,2	4,4	34	55
Львівська	37,1	6,0	38	75
Миколаївська	18,9	3,0	44	35
Одеська	23,8	3,2	43	30

Полтавська	30,6	3,0	36	40
Рівненська	24,4	2,9	35	55
Сумська	27,1	3,3	32	25
Тернопільська	36,3	4,1	43	25
Харківська	29,2	4,8	43	65
Херсонська	17,6	1,6	36	35
Хмельницька	34,1	3,6	39	25
Черкаська	27,7	3,1	34	20
Чернівецька	36,8	11,3	39	80
Чернігівська	21,3	1,3	39	20
м. Київ			85	100
Середнє	26,55	3,82	39,12	47,12

На основі проведення глибокого аналізу соціально-економічного розвитку окремих адміністративно-територіальних одиниць з врахуванням моніторингу і представлених пропозицій регіонів, державні органи влади повинні надати цілеспрямовану підтримку і забезпечити управління фінансовими коштами, що відпускаються на реалізацію регіональної політики держави.

До загальних тенденцій регулювання регіональної політики ЄС можна віднести:

- централізацію територіальної організації і управління. В унітарних державах ЄС підсилюються окремі елементи, які характерні федералізму. У той же час процеси децентралізації відбуваються на фоні підсилення ролі державного регулювання розвитку економіки цих країн, їх регіонів;
  - удосконалення адміністративно-територіального устрою, яке має довготерміновий характер;
  - підсилення стимулюючої функції держави, що сприяє розвитку регіональних ініціатив і економічного потенціалу регіонів;
  - необхідність чіткого визначення об'єкту регіональної політики на основі специфіки адміністративно-територіального устрою, історичних особливостей розвитку територій. Виділення таких об'єктів не завжди співпадає з межами існуючих територіально-адміністративних одиниць;
  - приділення значної уваги, структура, що забезпечують узгодження інтересів різних суб'єктів регіональної політики як по горизонталі, так і по вертикалі. Наприклад, Плановий комітет по регіональній економічній структурі в ФРН; Конференція "державна – регіони" в Італії, Делегація з благоустрою територій та регіонального планування у Франції;
  - забезпечення законодавчого середовища для реалізації регіональної політики;
  - функціонування системи довгострокового планування благоустрою територій.
- Такими чином, досвід регулювання регіональної політики ЄС передбачає широкую палітру форм і методів організаційного, економічного, правового стимулювання регіонального розвитку.

Література

1. Бурковський І., Немиря Г., Павлюк О. Україна і європейська інтеграція // Політика і час. – 2000. – № 3-4.
2. Писаренко С. Організаційно-економічний механізм реалізації регіональної політики Європейського Союзу. – Львів, 2002
3. Писаренко С. Розвиток регіонів у контексті інтеграції до ЄС // Роль регіонів у забезпеченні стійкого розвитку національної економіки України. Науковий вісник. Економічні науки. Вип. 1. Чернівці, 2003.
4. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів України // Економічні ЕСЕ. – К.: 2000. – №7.
5. Світова економіка. – К.: Либідь, 2000.
6. Україна на шляху європейської інтеграції. – К.: 2000.
7. Hermann Krdtschell, Gylhyer Renner. Politik und Wirtschaft I der Gemeinsame Markt // Informationen rur politischen Bildung. – Neudruck, 1995.

Наукові детермінанти механізму формування та реалізації ефективної регіональної політики

Може видатися дивним, але незаперечним фактом сьогодення є зростання зацікавленень регіональною проблематикою, незважаючи на загальну стурбованість глобалізаційними процесами. Насправді в тому нічого дивного немає, оскільки глобалізація сама собою актуалізує проблеми розвитку національної економіки, а функціонування останньої у великій мірі залежить від ефективності розвитку економічних і соціальних процесів на регіональному рівні.

Усім цим можна пояснити своєрідний бум регіоналістики, що проявляється у періодичних виданнях, монографічних дослідженнях та різного роду наукової вартості публікаціях, спільною для них прикметою є переважання описовості без належного теоретичного заглиблення у філософію регіонального розвитку із врахуванням конкретно-історичних обставин і суспільно-економічних умов.

На це, до речі, звернули увагу С.І.Бандур, Т.А.Заяць, І.В.Терон, які відзначили, що, незважаючи на значні надбання української регіоналістики досі залишаються "недостатньо розробленими багато теоретичних і прикладних проблем формування регіональної соціально-економічної політики держави, адекватної умовам перехідної економіки." [1, 5] Саме тому автори сказаного поставили перед собою мету теоретико-методологічного обґрунтування механізму формування та реалізації державної регіональної соціально-економічної політики в умовах трансформаційних перетворень.

Однак у цитованому дослідженні теоретико-методологічні засади зведені до визнання мети і основних компонентів реалізації регіональної соціально-економічної політики, обминувши власне наукові детермінанти останньої. Незважаючи на благі наміри дослідників, вони не спромоглися вирватися з матеріалістичних детермінацій, стрижнем яких є взаємодія продуктивних сил і виробничих відносин. Між тим критика цієї категорії дана ще на рубежі ХІХ-ХХ ст., а планово-державна практика довела її остаточну неспроможність. Можна би вказати й на інші економічні категорії, якими нерідко користуються українські регіоналісти, послаблюючи тим самим теоретичний арсенал своїх досліджень.

Науковою основою останніх повинна бути насамперед економічна теорія, бо економічна теорія - основа наукової політики" [2, 42]. Щоб розробити чіткі й зрозумілі стратегії економічного розвитку, дійові механізми їх реалізації потрібно подолати "розруху в головах" [3, 88-89]. Тим більше, по саме у перехідний період ця "розруха" особливо помітна в економічній науці, що негативно позначається на практичній політиці, в тому числі й регіоні.

Це свідчить про те, що економічна наука повинна постійно розвиватися, бо інакше економічне знання дійсності відставатиме від самої дійсності. Нині це можна проілюструвати багатьма аспектами, які свідчать про консерватизм економічного мислення і динамізм економічного життя, ринкових процесів

Сказане можна підтвердити багатьма публікаціями, в тому числі й енциклопедичного характеру. Так, наприклад, у трьохтомній "Економічній енциклопедії" базові категорії економічної теорії з'ясовуються з матеріалістично-марксистських позицій, що відповідали станові економічної науки середини ХІХ ст. Щоб у тому переконалися достатньо нагадати про те, що базовими категоріями економічної теорії є такі поняття, як вартість, цінність, корисність, ціна тощо. "Вартість, – сказано в "Економічній енциклопедії", – економічна категорія, яка виражає уречевлену в товарах та послугах суспільно необхідну працю й економічні відносини між суб'єктами господарської діяльності." [4, 154]

Таке визначення вартості присутнє в усіх підручниках з політекономії тоталітарної доби, будучи повністю вивраним з "Капіталу" К.Маркса і є абсурдним навіть з погляду класичної політичної економії, згідно з яким вважалося, що у вартості бере участь не тільки праця, але й зовнішня природа.

Наприклад, земля, яка не має вартості з погляду трудової теорії, має високу цінність і корисність. Протиставляючи вартість корисності, марксодекси заплуталися в теоретичних суперечностях, з яких не можуть вийти досі.

Підтвердженням тому може служити дискусія з приводу нової економічної парадигми національної продовольчої безпеки України в ХХІ ст., розробленої Інститутом аграрної економіки УААН. Викладаючи суть останньої П.Саблук справедливо твердить про те, що в умовах ринкової трансформації виняткового знання "набуває ціновий механізм. Він був і залишається фундаментальною складовою економічного механізму економічних відносин" [5, 58]. Виходячи з цієї передумови, працівники Інституту

аграрної економіки УААН “стали на позицію підтримки теорії ресурсної вартості для сучасної ситуації в Україні” [5,54].

У такому повороті від трудової до ресурсної теорії вартості цінним є передусім визнання обмеженості та непридатності марксодоксальних теоретичних уявлень щодо суті вартості. Однак, що стосується теорії ресурсної вартості, то вона також є невдалою, бо не враховує категорій цінності та границь, з допомогою яких видатний український економіст М. Туган-Барановський усунув суперечності у теорії цінності.

Незважаючи на те, що це сталося понад 100 років тому, погляд на вартість працівників Інституту аграрної економіки УААН викликав негайний спротив марксодоксів, як про це свідчить стаття О.Леонтьєва, в якій всіляко доводиться хибність теоретичних поглядів П.Саблука і його колег, оскільки “вартість є втіленням суспільної праці товаровиробників і самої тільки праці” [6,65].

З того випливає, що будь-які намагання пристосувати економічну теорію до господарських потреб початку XXI ст., в Україні викликають шалений спротив з боку представників застарілих поглядів, які служать перешкодою у розробці ефективного механізму реалізації економічної і соціальної політики.

Сказане можна підтвердити багатьма регіоналістичними дослідженнями, що спираються на застарілі економічні категорії. Так, наприклад, у статті Г.Заблюцького “Методологічний підхід до моделювання регіонального розширеного самовідтворення” вираховується натурально-вартісний аналіз регіонального продукту і такі поняття, як “показники створення вартості”, “об’єктивні економічні закони”, “вартісний потенціал живої праці” і т.д. Це категоріальний арсенал моделювання регіональної економіки, який перекочував із старих підручників політекономії на сторінки сучасних видань [7, 26-34]. Зрозуміло, що в умовах демократії кожен може мати свій погляд на ті чи інші економічні категорії. Однак реальна практика господарського керування може бути елективною тільки тоді, коли вона спирається на такі базові категорії, які відповідають дійсності та перспективам її розвитку.

Можна погодитися з тим, що нічого особливого немає у суперечності між господарською реальністю та її теоретичним відображенням. “Та коли наука відстає від змін, що відбуваються і значною мірою спровоковані нею, то вона опиняється у стані кризи, з якого зобов’язана вибиратися через зміну своєї схематики і теоретичної конструкції.” Це, на наш погляд, справедливе твердження, якого, на жаль, не завжди дотримуються як автори підручників з економічної теорії, так і досліджень з регіоналістики. А втім, останні відбивають загальний стан економічної теорії, що виривається із тенет застарілих детермінацій, це позначається і на працях з регіоналістики, які мають бути науковою основою формування механізму регіональної політики.

Зрозуміло, що насамперед це стосується базових економічних категорій, які відповідають ринковим відносинам і механізмам. У ході критики трудової теорії та її марксистських інтерпретацій формувалася економічна теорія неокласичного синтезу, яка оперує категоріями цінності, вартості, блага. Вони повинні бути покладені в основу розробки механізму регіональної економічної і соціальної політики в період, коли економічна структура переорієнтовується на інформативні види діяльності при різкому зменшенні питомої ваги матеріальних галузей економіки у виробництві валового внутрішнього продукту.

Закріплені в українській економічній думці доталітарної доби цінні категорії, якими оперує нині світова економічна наука, повинні повною мірою бути використані при розробці механізму регіональної політики. В іншому разі цей механізм буде обмежений нежиттєздатними категоріями типу продуктивних сил і виробничих відносин, трудовими визначеннями товару, ціноутворення, грошей і т.д. Цими категоріями не вдасться пояснити ні джерел зростання в умовах інформатизації економіки, ні цінності економічних благ, ні ролі психологічних факторів економічного розвитку, ні необхідності та механізмів організації взаємодії людини і довкілля.

Звичайно, обґрунтовуючи механізм регіональної політики на основі використання базових категорій економічної науки не означає заперечувати всі попередні теоретичні напрацювання. Це суперечило би логіці розвитку науки, в якій на кожному історичному етапі присутні елементи минулого, сучасного і майбутнього. Однак очевидним є те, що нові економічні і соціальні обставини вимагають нового теоретичного оснащення соціально-економічної регіональної політики.

При формуванні механізму регіональної політики суттєве значення має генетико-еволюційна парадигма, згідно з якою кожне явище, процес чи подія розглядаються у сув’язі минулого, сучасного і майбутнього. Єдність “трьох теперішностей” дозволяє збагнути сутність розвитку на кожному історичному етапі, що має принципове значення при розробці заходів зорієнтованих на дальший економічний і соціальний поступ. Такий еволюційний підхід до розуміння дійсності відстоювали видатні

мислителі, зокрема Іван Франко, який радив стати на точку зору загальної еволюції, для якої "поступ наперед є проявою первісною, переважаючою і нормальною, поступ назад - проявою пізнішою і хворобливою" [8, 82].

Якщо узагальнити міркування різних учених з приводу генетико-еволюційного методу, то всі вони погоджуються з тим, що його суть полягає в поступальності суспільного розвитку, який визначається багатьма внутрішніми і зовнішніми факторами, спираючись на підмурівок минулого. Єдність минулого у тісному взаємозв'язку з сучасним і майбутнім – спроба розриву який веде до соціальних і політичних збурень, може на певний час зупинити поступальний розвиток або відвести його вбік. Однак це не може загальмувати загальний поступ, що особливо переконливо довела українська дійсність, зокрема у сфері економіки, розвиток якої не раз пригальмовували і спрямовували на узбіччя, але кожний раз сильнішими виявлялися генетично-еволюційні і об'єктивні обставини.

Не вдаючись до аналізу давноминулих подій і фактів, достатньо послатися на досвід сімдесятирічного тоталітарного режиму з його колективно-плановим господарюванням, щоб переконатися у правдивості сказаного. Незважаючи на надмірні політичні, організаційні, ідеологічні, адміністративні зусилля, поступальний хід не вдалося відвернути із шляху загально-цивілізаційного процесу. Правда, вказані зусилля також не були марними, вони нанесли великої шкоди цілісному розвитку України та її регіонів, що підтверджується багатьма дослідженнями.

Напередодні проголошення України незалежною державою почали з'являтися публікації, в яких об'єктивніше, ніж до того, з'ясувався її економічний стан. Згідно з даними офіційної статистики частка України в загальноімперському виробництві постійно падала. За рівнем виробленого національного доходу на душу населення в 1970-1989 рр. Україна займала 5-8 місця серед інших 15 республік [9,10]. З наявних даних випливає, що господарський комплекс СРСР аж ніяк не був єдиним, як про це писали тодішні ідеологи. Не менш розчленованою у територіальному відношенні була і Україна, регіональна система якої формувалася протягом століть не на користь єдиної національної економіки, бо вигідніше було виснажувати багатства України в умовах економічної та політичної дезінтеграції.

Подібні факти повинні враховуватися при розбудові механізму сучасної регіональної політики. У тому контексті має рацію відомий економіст Ю. Бажал, який ще в 1993 р. вважав за потрібне замінити телеологічну парадигму, яка була керівною протягом 70 років тоталітаризму, на генетико-еволюційну. Цей перехід, на думку вченого, для українського суспільства означає "вмикання" створення умов для ефективної дії механізму природного еволюційного пошуку шляхів та засобів змін.

Важливо зважити на три головні ознаки еволюційної парадигми розвитку економіки:

- саморозвиток і самоорганізація господарських суб'єктів як один з основних принципів збільшення життєспроможності економічної системи;
- ефективність виробництва як основного критерію оцінки будь-яких реформаторських заходів;
- вибірковість політики державної підтримки як засіб сприяння інноваційним процесам у суспільстві [10, 3].

Спираючись на еволюційну парадигму, регіональна політика повинна сприяти саморозвитку регіональної системи, оцінювати його за економічними критеріями і враховувати вибірковість заходів, виходячи з економічного, соціального і культурного стану регіону. Цей стан у кожному конкретному випадку є підсумком розвитку протягом усього попереднього періоду, яким не можна нехтувати.

Важливим компонентом генетико-еволюційної парадигми регіональної політики є необхідність враховувати: по-перше, різні рівні економічного і соціального розвитку українських регіонів у минулому; по-друге, розрив між ними економічних, технологічних, соціально-культурних зв'язків; по-третє, переважання у їх діяльності не ендегенних, а екзогенних відносин, тобто спрямованих не в середину національної території, а назовні, що відповідало доктрині єдиного господарського простору. Всі ці особливості регіонально-економічного розвитку успадкувала Українська держава, взявши на себе додаткові клопоти щодо консолідації національної території.

Можна було би продовжити наводити аргументи і факти, які є якісною характеристикою українських регіонів у світлі генетико-еволюційної парадигми. Треба надіятися, що ті характеристики будуть розкриті у повному обсязі у спеціальних дослідженнях. Досі у цьому напрямі зроблені тільки перші спроби, але й вони спонукають до роздумів, суть яких, як правило, зводиться до необхідності індивідуалізації оцінки окремих регіонів та їх загальної сукупності на українській національній території. Цей момент дуже важливий при проведенні регіональної політики, яка має бути цілісною і враховувати різноманіття регіонів у їх основних ознаках.

У тожу контексті не можна не погодитися з думками С.І.Бандурв.Т.А. Заяць та І.В.Герон, які

вважають важливою метою “регіональної соціально-економічної політики слід визнати досягнення стабільності і однорідності (гомогенності) національного економічного простору” [1,17].

Необхідність досягнення вказаної мети має велике державотворче значення, служить перешкодою на шляху політичних спекуляцій щодо регіонального розчленування економічного простору України. Консолідація останнього великою мірою залежить від ефективності цінкових механізмів і дотримання еволюційно-генетичної парадигми у проведенні регіональної політики української держави. Усі ці складові потрібно реалізувати системно, що відповідає концепції цілісності та соборності розвитку України, яка розбудовує своє майбутнє на руїнах колоніальної спадщини в умовах глобалізаційного натиску.

Внутрішньоконсолідаційний аспект механізму реалізації регіональної політики набрав особливої актуальності не лише з необхідності подолання успадкованої від тоталітаризму дезінтеграції регіонів, але з метою протистояння негативним наслідкам глобалізації, що готова розтоптати українську мрію – створити міцну незалежну державу з ефективною національною економікою [11,51]. У сучасних умовах не можна формувати механізм реалізації регіональної політики без врахування глобалізаційних процесів, негативним наслідком якої може протистояти тільки сконсолідована, технічно, економічно і культурно високорозвинена нація. У зв'язку з тим, що глобалізація відбувається тоді, коли відсутня в Україні відповідна міжрегіональна сконсолідованість, то перша таїть певні загрози для долі країни.

Глобалізація - це нове явище, яке на повну силу повинна враховувати еволюційно-генетична парадигма механізму реалізації регіональної політики. Глобалізаційний фактор, власне кажучи, є яскравим підтвердженням необхідності спертися на генетично-еволюційну парадигму при формуванні механізму реалізації регіональної політики, що повинна бути спрямована в майбутнє, бо тільки з позицій останнього можна залежно оцінити ефективність механізму регіональної політики із врахуванням загальнодержавних інтересів і потреб виживання нації.

У тому контексті особливого значення набирає розробка і адаптація механізму регіональної політики, спрямованої на забезпечення органічності розвитку людини і довкілля. З цієї об'єктивної необхідності виникла екологія, засади якої повинні визначати великою мірою регіональну політику сучасності та в майбутньому. З того випливає, що екологічна детермінанта повинна зайняти чільне місце в системі регіоналістики [12,454-515].

На це необхідно звернути особливу увагу, оскільки в останнє десятиліття настільки ж насаджується у концепції сталого розвитку і збалансованості природно-економічних систем, людина в яких зведена на узліччя. Маргіналізація людини не робить концепцію життєздатною. Між тим, “людина і природа, - як писав американський еколог П.Одум, - становлять єдність” [13,473]. У цій єдності активним елементом є людина, вона зазнає впливу довкілля і відповідно діє на нього, постійно черпаючи потрібні для життя речовини.

Фундаментальним є також те, що між живою і неживою речовинами відбувається обмін, існує органічна єдність біологічного і психологічного. Все це створює великі можливості для екології як науки, що містить значні резерви поліпшення життя людини і якісного стану довкілля.

Ці та подібні аспекти залишалися за межами матеріалістичних детермінацій, що не могли у повній мірі враховувати духовні, етнокультурні, національні та інші джерела гармонізації розвитку людності довкілля. В умовах високих технологій і науково-технічної революції, формування інформативного суспільства, національні, морально-етичні, етнокультурні, локальні, регіональні та інші особливості людського побутування відіграють велике значення. Вони повинні бути органічними елементами формування і функціонування механізму елективної регіональної політики держави.

Завдяки врахуванню особливостей розвитку кожного регіону, механізм регіональної політики, яка повинна бути всеохоплюючою і системною, набирає конструктивної сили. Ця конструктивність визначається передусім підвищенням добробуту населення, вирівнюванням його в регіональних і локальних системах у відповідності із завданнями формування зомогеного економічного, соціального і екологічного простору держави, що має винятково важливе значення для консолідації суспільства, підвищення безпеки нації.

Необхідно визнати, що для досягнення цього головного завдання в Україні є великі потенційні можливості як на загальнонаціональному рівні, так і в окремих регіонах. Природно багатства української землі, глибокі культурні надбання і традиції, етнокультурні цінності регіонів, історичний досвід колоніального поневолення і боротьби з ним - це цінна скарбниця знання і емоцій, яких не можна не враховувати в механізмі регіональної політики держави з метою консолідації нації, територіальної і культурної соборності її розвитку в умовах трансформаційних процесів і глобалізаційних наступів. Для того, щоб з належною ефективністю використати ці скарби, потрібні глибокі знання з регіоніки і велика

воля використати їх у процесі практичної регіональної політики Української Держави.

Література

1. Бандур О.І., Заєць Т.А., Терон І.В.. Сучасна регіональна соціальна економічна політика держави: теорія, методологія, практика. - Київ. 2002.
2. Основи економічної теорії. За редакцією академіка НАН України А.Д. Чухна. – Київ, 2001.
3. Лукінов І., Ресчасна Л., Мельник В. Долаючи розрухув головах // Економіка України. – 2002, №5.
4. Економічна енциклопедія. Том 2. Київ, 2000.
5. Саблук І.П. Основні положення нової економічної парадигми національної прадавньої безпеки України в ХХІ ст. // Економіка України, 2002. №5.
6. Леонтьєв З.О. Парадоксальні парадигми і вульгаризація економічної теорії // Економіка України, 2002, №5.
7. Заболоцький Б. Методологічний підхід до моделювання регіонального розширеного відтворення // Регіональна економіка, 2001, №3.
8. Франко І. Зібрання творів у п'ятидесяти томах. Т.45.- К.Наукова думка, 1986.
9. Люсіна Л., Ревенко В. Сукупний суспільний продукт і національний дохід Української РСР // Економіка Радянської України. 1990, №2.
10. Багал І.Ю. Еволюційна парадигма економіки перехідного періоду // Економіка України, 1993, № 8.
11. Білорус О. Глобалізація і національна стратегія України. Броди. 2001
12. Злупко С.М. Від археології до економіки, регіоніки, кібернетики і екогемології. Львів, 2001.
13. Odum E.P. Podstawy ekologii. Warscawa, 1982.

Вовканич С.Й., Копистянська Х.Р.

Соціогуманістичне забезпечення інтелектуального потенціалу в контексті регіональної інноваційної політики

Оптимістичні погляди вітчизняних науковців на перспективність інноваційних процесів ґрунтуються на уявленнях про необмеженість інтелектуальних можливостей суспільства як джерело його інноваційного розвитку [1,49]. Назагал, це твердження можна визнати справедливим, зважаючи на практичну невичерпність алгоритмів пошукової роботи інтелекту в проблемних ситуаціях і безмежність варіантів креативно-евристичних рішень, які він здатний продукувати. Однак, погоджуючись із тезою про невичерпність суспільного інтелекту, не слід ігнорувати того, що носієм, "господарем" інтелекту, врешті, суб'єктом, який здійснює інтелектуальну діяльність, завжди виступає конкретна людина (група людей, спільнота).

Навіть коли йдеться про машинний, штучний інтелект як найбільш відчужений від його винахідників (розробників) і користувачів, то і тут програмне забезпечення, формулювання завдань, "приймка", оцінка і використання результатів, врешті самі механізми та технологічне забезпечення роботи – все це вимагає безпосередньої участі людини, чи точніше, людських спільнот (наукових інститутів, творчих лабораторій, обчислювальних центрів тощо). Зрештою, практично усі сучасні різновиди науково-технічної діяльності, іншої праці, пов'язаної з інформаційним пошуком, підлягають щоразу більшій комп'ютеризації, яка ґрунтується на діалозі людського і машинного інтелекту. "Мислення комп'ютера – це його системно-середовищна взаємодія з користувачем. Як активний процес, воно запускається мисленням людини і залежить від її психофізичних властивостей та інтелектуальних можливостей" [2,53-56]. До лівної міри таку взаємодію можна розглядати як найдосконалішу на сьогодні модель інформаційного забезпечення. Без діалогу з людиною будь-які форми функціонування штучного інтелекту втрачають сенс, що більше, вони залишаються лише віртуальним породженням творчої фантазії інтелектуалів.

При цьому ведучим учасником зазначеного діалогу, його ініціатором і експертом – як у конкретній робочій ситуації, так і в найширшому плані, за котрий править, наприклад, загальний контекст інноваційного розвитку – завжди виступає людина. Можливості ж людини, в тому числі й інтелектуальні,

завжди обмежені, причому масою чинників – від часового виміру тривалості життя загалом, його продуктивних періодів та окремих циклів активності, до нервово-психічних, психологічних, фізіологічних і фізичних ресурсів, за допомогою яких (через які) реалізується інтелектуальна функція.

Слід зазначити, що в переломні та критичні періоди розвитку держав, під час суспільних трансформацій і катаклізмів інтелектуальні функції людей зазнають численних негативних впливів, чи не найбільшої профанації й деформацій. Це зумовлено тим, що найвищі, найдосконаліші феномени суспільної та індивідуальної свідомості, які визначають рівень і якість духовно-інтелектуальної сфери людського життя, базуються на філогенетично наймолодших механізмах, а тому є особливо делікатними й уразливими. Вони належать до так званих “тонкострунних структур” соціального буття [3, 128]. Не дарма в усі історичні часи завойовники та колонізатори, чужі й “свої” тоталітарні режими спрямовували найгрізніші удари саме на ці структури, генеровані ними інститути, такі як культура, наука, релігія, від котрих залежать темп і вектори суспільного прогресу, а також форми національного самовияву і в кінцевому рахунку – існування народу як такого.

В Україні, яка впродовж сторіч була об'єктом дії практично усіх цих негативних чинників, здійснювалася послідовна руйнація її духовно-інтелектуального потенціалу. В умовах Російської імперії, а згодом СРСР українська національна еліта підлягала активній асиміляції, моральному або й фізичному винищуванню. Наслідки даного процесу ще довго заважатимуть державницькому становленню нації. Водночас вже в сьогоденних умовах на духовній, інтелектуальній, культурницькій активності українського суспільства вкрай негативно позначаються кризові явища в економіці, надміру жорстка політична боротьба, соціальна напруженість. Стрімка зміна суспільного ладу, руйнація звичних ідейних та суспільно-політичних орієнтирів, радикальні, але далеко не завжди ефективні перетворення в господарчій сфері, пов'язані з упровадженням ринкових механізмів, у поєднанні з повсякденною переобтяженістю населення побутовими проблемами, призводять до невротизації морально-психологічної атмосфери, атрофії духовно-інтелектуальних компонентів внутрішнього життя, а відтак до огрублення та примітивізації соціальної поведінки.

Водночас, твердження владних органів про послідовну підтримку державою науки, освіти, літератури, загалом культури, про необхідність захисту національного інформаційного простору залишаються декларативними, оскільки вони практично позбавлені законодавчого, економічного і навіть морального підкріплення. Інституції, від яких залежить формування й розвиток інтелекту нації, поступово занепадають, багатьох з них загрожує ліквідація. Відсутність реальної державної політики, спрямованої на збереження цих інституцій, на сприяння духовно-інтелектуальній діяльності, в поєднанні з прагматизацією інтересів й потреб населення призводить до знецінення в соціальній свідомості відповідних сфер життя, приниження престижності суто розумових професій, падіння авторитету інтелігенції.

Складається парадоксальна ситуація, коли молода держава, одним з найперших наслідків існування якої та опорою для подальшого розвитку повинні стати духовне відродження нації, її інтелектуалізація та формування міцної, розгалуженої, різнопланової національної еліти, поступово втрачає і той духовно-інтелектуальний потенціал, який її народ накопичував упродовж століть, навіть за умов колоніального існування.

Формальним підтвердженням конкурентоздатності цього потенціалу є на даний час досить високий освітній цenz населення, зокрема в інженерно-технічній галузі [4], а також у профілях та питомій вазі укоріненіх традиційних видів виробництва, науково-дослідної, проектно-конструкторської, проектно-технологічної діяльності, в наукомісткості продукції тощо [5, 132-133]. Загалом, однією з визначальних прикмет менталітету українців вважається розвиненість інтелектуальних рис (таких як допитливість, інтерес до знань, прагнення до пізнання та пошуку істини, поцінування розуму й “ученості” ін.) [6, 249]. Тим більш вражаючим є своєрідний синдром деінтелектуалізації, який характеризує наше сучасне суспільство. Його конкретними проявами (симптомами) є :

1. Низький загальний рівень володіння мовою як необхідним психологічним та соціальним інструментом мислительної активності, а також основним механізмом здійснення розумової праці, оформлення та поширення її результатів. Більшість населення досконалим не знає ні однієї з мов, в тому числі й рідної, якою висловлюється недостатньо грамотно. Так звана “двомовність” насправді означає переважно російську одномовність, а у дуже багатьох випадках – “напівмовність” (саме так можна позначити суржик). При цьому різного роду мовні дефекти є притаманними не лише малоосвіченим континентам населення, але й чиновництву, працівникам державного апарату, навіть представникам найвищих рівнів владних структур, врешті персоналів засобів масової комунікації, акторам і т.п., тобто людям, які безпосередньо впливають на мовну культуру всього загалу суспільства..

його ставлення до одного з головних атрибутів державності.

2. Несамостійність світоглядного та ідейно-політичного мислення, використання у відповідних судженнях застарілих штампів, калькування поглядів, висловлювань, творчих моделей та соціальних технологій і т. ін.. Апофеозом інтелектуальної несамостійності населення є його політичний інфантилізм, який полягає у відсутності в більшості людей зрілих державницьких установок, неусвідомлення ними принципу необхідності державної самостійності як основи повноцінної життєдіяльності нації.

3. Громадянсько-політична дезорієнтованість суспільства, тобто несформованість (втрата) національних, історико-політичних, морально-етичних орієнтирів, які повинні визначати організацію державницького буття народу, стратегію і тактику його соціального розвитку. При цьому слабкість орієнтувальної активності, млявість у творенні відповідної інформації, новаційна інертність багатьох категорій населення не дозволяє суспільству вийти за межі усталеного status quo і таким чином подолати інтелектуальну неспроможність нації до повноцінної самореалізації та ефективного державотворення.

4. Надмірна прагматизація попиту суспільства на суто інтелектуальну діяльність: з одного боку, певним чином посилюється інтерес до розвитку науково-технічного мислення, зокрема в галузях, що забезпечують технологічні інновації відповідно до вимог ринку, а також до розробки ринкових управлінських ноу-хау, теорії та технологій менеджменту тощо. З іншого, знецінюються ті різновиди інтелектуальної праці, що мають гуманітарно-світоглядну спрямованість, зменшується частка в середовищі фахівців з вищою освітою власне інтелектуалів, тобто особистостей, націлених на філософсько-методологічне осмислення тенденцій суспільного розвитку, морально-етичних проявів і наслідків буття людини в сучасному історико-політичному та соціально-економічному контексті. Натомість, прагнення і спроможність до аналізу й оцінки, а відтак, й до удосконалення цих аспектів життєдіяльності соціуму визначає ступінь елітарності інтелігенції й загалом, розвитковий потенціал нації.

Таким чином, для припинення процесів деінтелектуалізації населення, поживлення інноваційного розвитку нації необхідно радикально змінити загальний культурно-освітній і духовний клімат суспільства, забезпечити інформаційну, як науково-технічну, так соціогуманістичну оснащеність його життєдіяльності, збільшити частку в ньому інтелігенції і відповідно розширити сутнісну (а не статусну) її частину, стимулюючи водночас вивищення власне сутнісних ознак елітарності, особливо стосовно посадової верхівки суспільства (політичної, управлінсько-адміністративної, гуманітарної, науково-освітньої, технічної, військової та ін.).

Сформованість і повноцінна активність інтелектуальної еліти є на сьогодні одним із головних чинників осягнення і здійснення інноваційної моделі, що її визначено для України як безальтернативний стратегічний напрямок суспільно-економічного розвитку [8,22]. Тому, зокрема, забезпечення оптимальних параметрів професіоналізму й умов творчої самореалізації інтелігенції має бути предметом пильної уваги з боку владних органів та інституцій, що формують інноваційну політику на загальнодержавному рівні, а також в кожному окремому регіоні.

При цьому важливо враховувати особливу роль, яку в креативно-інтелектуальній самореалізації фахівців (когнітаріату) відіграють мотиваційно-регулятивні механізми. На стан і дієвість цих механізмів окрім іманентно притаманих моментів, похідних від їх власної природи, впливають внутрішні, насамперед особистісні особливості суб'єкта розумової діяльності, а також зовнішні характеристики (обставини, явища, позиційні чинники), котрі утворюють якісний контекст життєдіяльності або якість життя.

Таким чином, у реальній дійсності замикається коло зовнішньо-внутрішніх причинно-наслідкових залежностей, які вносять практичні корективи у теоретично вибудовану тезу щодо безмежності можливостей людського розуму.

Вплив цих залежностей, зокрема чинників, що складають якість життя, на розумову продуктивність інтелектуальної еліти заслуговує особливої уваги, коли йдеться саме про її участь в інноваційних процесах. По-перше, відомою є висока чутливість представників інтелігенції до повсякденних елементів комфортності буття, яка становить для них не так матеріально-побутову, як морально-психологічну і етичну вартість, статусно-престижну підвалину їхньої самооцінки та власної гідності [9,64-65]. По-друге, якщо кожна інтелектуальна праця загалом вимагає певних побутово-організаційних зручностей, а також суб'єктивного відчуття соціальної захищеності [10,249-251], то креативно-евристичний пошук суб'єктів інноваційної діяльності слід розглядати як підвищено "вибагливий" в цьому плані, оскільки він належить до найскладніших і найнапруженіших видів інтелектуальної діяльності.

Соціогуманістична ситуація інтелектуальної еліти в регіоні досліджувалась шляхом експертного опитування представників, зайнятих у інноваційній сфері. До стандартизованого інтерв'ю було запрошено 60 керівників та провідних фахівців м.Львова, що репрезентували науково-дослідні й проектно-конструкторські установи, підприємства малого і середнього бізнесу, а також інноваційний менеджмент (відповідно, 18, 20 і 22 особи, яких надалі називатимемо "науковці", "підприємці" та "менеджери").

Експертна група підтвердила високу значущість інноваційних процесів, до яких залучена інтелектуальна еліта, для соціально-економічного розвитку Львівщини і держави загалом. Зокрема, від 55 до 26% респондентів відзначили важливість різних видів інноваційної діяльності для підвищення конкурентоздатності національної економіки; від 55 до 23% - для підтримки вітчизняного виробника; від 45 до 35% - для підвищення рівня зайнятості. Високий вплив різних напрямків інноваційної діяльності на покращання підготовки національної еліти визнали від 70 до 15% експертів. Отримані дані виявили безумовне усвідомлення учасниками дослідження суспільної корисності інноваційної сфери в цілому, а також об'єктивної важливості власної інноваційної праці. Це дозволило припустити, що суспільна значущість інноваційних процесів, вагомість особистого внеску в інноваційне забезпечення регіонального і загальнодержавного поступу належить до домінуючих елементів індивідуальної трудової мотивації відповідних категорій інтелігенції.

Упевнитись у справедливості цього припущення та розглянути структуру мотивації інноваційної діяльності інтелектуальної еліти крізь призму отриманих експертних оцінок дозволяють показники таблиці 1. Дані таблиці 1 засвідчують, що у структурі мотивації інноваційної діяльності інтелектуальної еліти (конгнітаріату) виразно домінує мотив самореалізації. Це насамперед самореалізація через творчість, тобто мотив органічно пов'язаний з креативно-евристичною сутністю усякого "новотворення" і нововведення. Спонукальна дія прагнення до творчої самореалізації у самих експертів, тобто у провідних фахівців інноваційної сфери зафіксована майже у трьох чвертях, а стосовно усього загалу учасників інноваційного процесу – у двох третинах випадків. Значно меншу мотивуючу функцію щодо інноваційної діяльності виконує самореалізація через суспільну значущість її результатів, хоча як вище було показано, має місце досить глибоке розуміння інтелектуальною елітою соціально-економічної ваги інновацій.

Таблиця 1

Мотиви інноваційної діяльності за оцінками експертів (частота підтвердження, %)*

Мотив інноваційної діяльності	Всі експерти		Науковці	
	Оцінка особисто респондента (самооцінка)	Інших учасників ІД	Оцінка особисто респондента (самооцінка)	Інших учасників ІД
Високий зарібок	20,0	20,0	11,0	5,5
Суспільна значущість роботи	37,5	32,0	44,5	39,0
Можливість творчої самореалізації	72,5	65,0	89,0	83,0
Відсутність іншого місця роботи	32,5	62,5	17,0	55,5
Інші мотиви	2,5	2,5	2,5	-

1

Менеджери		Підприємці	
Оцінка особисто респондента (самооцінка)	Інших учасників ІД	Оцінка особисто респондента (самооцінка)	Інших учасників ІД
40,0	47,0	-	-
40,0	33,0	14,0	14,0
60,0	47,0	57,0	57,0
40,0	53,0	57,0	86,0
4,5	7,0	-	-

*Можна було обирати не більше трьох альтернатив.

Основна причина цієї розбіжності розкривається при аналізі інших досліджуваних компонентів мотивації учасників інноваційного процесу. Зокрема, йдеться про дуже низьку матеріальну зацікавленість у праці з боку "інноваційних" суб'єктів, з-посеред яких практично лише для менеджерів високий заробіток виявився достатньо вагомим мотивуючим фактором (хоча й щодо них підтвердження дієвості даного мотиву трапляється менше як у половині випадків). Звідси зрозуміло, чому вельми поширеним серед інтелектуальної еліти виявився такий специфічний чинник трудової мотивації, як "відсутність іншого місця роботи", який, власне, означає негативне, чи принаймні, неоднозначне ставлення до актуального місця праці.

Уточнення, за якими ця несприятлива, по суті, компонента мотивації інноваційної діяльності не стосується її сутності і предмету, оскільки є виключно "антуражною", спричиненою матеріальними умовами праці, принципово не впливає на загальну оцінку ставлення суб'єктів інноваційних процесів у регіоні до своєї роботи як до "другогатункової": "першогатункова", високооплачувана робота для більшості з них залишається об'єктом сподівань на певну перспективу.

Отож, дослідження виявило ознаки деякої суперечливості між мотивуючим чинником інноваційної активності інтелектуальної еліти: з одного боку, їй притаманне прагнення до творчої та суспільної самореалізації через діяльність, креативний, творчий характер якої, її соціальна вартісність та престижність однозначно їй влаштовують. З іншого боку, матеріальна винагорода за цю діяльність, котра мала б виступати об'єктивним підтвердженням її складності, відповідальності й суспільної резонансності, бути компенсаторним чинником духовних, інтелектуальних, психофізичних та інших затрат працівників, внаслідок неадекватності її розмірів здебільшого не виконує належної мотивуючої ролі. Певним винятком з цієї тенденції є лише позитивна мотивуюча дія чинника зарплати щодо частини провідної "верхівки" інтелектуальної еліти, в якій задовільні розміри матеріальної винагороди за працю зумовлені особистим високим посадовим статусом.

Невідрегульованість оплати інноваційної діяльності позначається на соціальній комфортності буття інтелектуальної еліти. регіону. За отриманими експертними оцінками, лише для п'ятої частини інтелектуалів, зайнятих у інноваційній сфері (20%), праця є адекватним джерелом матеріального добробуту (кількість відмінних та добрих оцінок самопочуття за цим параметром розділилась навіпіл). Майже половина респондентів кваліфікувала рівень матеріального добробуту, пов'язаного з інноваційною діяльністю, як задовільний, (47,5%) а третина – як однозначно незадовільний (32,5% в т.ч. – п'ять відсотків – як "нестерпний").

Співставлення характерних матеріальної задоволеності окремих категорій учасників інноваційного процесу показує, що найвище оцінюють свій добробут менеджери (по 40% добрих і дуже добрих оцінок і тільки 15% негативних), а найнижче – підприємці (понад третини від'ємних вінок і третина задовільних). Проміжний серед трьох досліджуваних груп рівень задоволеності своїми трудовими доходами виявили науковці, в яких домінують посередні оцінки (майже дві третини), іншу ж третину складають негативні. При цьому кожен десятий експерт вказує на "нестерпне" матеріальне самопочуття науковців, так що саме вони виступають "ексклюзивними носіями" крайньої форми невдоволеності власними заробітками серед усіх суб'єктів інноваційної діяльності. Загалом, виявлену картину матеріального самопочуття інтелектуальної еліти, пов'язаного з рівнем її заробітків, слід визнати неприпустимим як з морально-психологічної точки зору, так з міркувань перспективи подальшого інноваційного процесу.

Зважаючи на креативно-евристичний характер інноваційної діяльності, важливо було простежити, як позначаються сучасні її умови, зокрема рівень соціальної комфортності праці, життєдіяльності загалом саме на творчо-інтелектуальних складових трудового процесу. Отож, на думку більшості експертів у сфері інноваційної діяльності відбуваються позитивні зміни, які загалом сприяють виявленню працівниками творчої ініціативи (біля 58% відповідей). Водночас, майже щотретій респондент заперечив наявність таких змін (30%), а кожен восьмий вважає, що можливості творчого самовияву у відповідних сферах діяльності погіршуються (понад 12%).

Таким чином, загальний рівень можливостей творчої самореалізації через працю, особливо, стосовно науковців та менеджерів, не можна вважати задовільним. Творча ініціативність є однією з бажаних ознак будь-якої інтелектуальної праці, і що більше, належить до критеріальних ознак обох категорій інтелектуальної еліти – як "імманентно-сутнісної", так і "посадово-статусної". Це зумовлено тим, що з даною властивістю тісно пов'язані як оригінальність і продуктивність мислення, так самостійність і активність діяння. Тому будь-які обмеження до вияву творчої ініціативи учасників інноваційного процесу, так само, зрештою, як перешкоди до вільного висловлювання ідей, обміну думками, тощо не тільки загальмовують цей процес, але можуть бути руйнівними для його природи.

Водночас ці обмеження є шкідливими для професіоналізму його суб'єктів, а також для їх особистісної спрямованості. Останнє пов'язане з тим, що несприятливість умов для творчого самовияву і самореалізації як об'єктивний чинник, а також усвідомлення учасниками інноваційного процесу відповідних негативних обставин праці як чинник суб'єктивний від'ємно позначаються на її психологічній і суто особистісній регуляції. Зокрема, коли йдеться про інтелектуальну еліту Львівського регіону, особливу загрозу становить перспектива можливого руйнування мотивації інноваційної діяльності, оскільки в її структурі, як було показано, власне творча самореалізація посідає позицію найбільш вагомого, домінуючого мотиву.

Закономірно, що за цих умов обмежується реалізація її інноваційного потенціалу в цілому. Так, лише кожен восьмий учасник дослідження (3-посеред науковців – менше, як двадцятий) вважає, що його інноваційний потенціал використовується стовідсотково, тоді як майже третина вважає це використання 25-відсотковим. З усього числа експертів, а також з числа підприємців майже дві третини (біля 60%) визнають, що їх можливості в інноваційній діяльності використовуються лише наполовину; з числа науковців таких майже три чверті, з-посеред менеджерів – дві п'ятих.

Отримані дані, нехай частково орієнтувальні, вказують на неприпустиме марнотратство духовно-інтелектуальних і морально-психологічних сил суспільства, пов'язане з нерациональними затратами його кадрового, науково-технічного, фінансового потенціалу, задіяного в інноваційній сфері, яка належить на сьогодні до найбільш визначальних для подальшого розвитку держави.

Загалом, спостерігається парадоксальна ситуація, коли одна з елітарних категорій населення, яка безпосередньо причетна до формування та реалізації інноваційної парадигми, тобто виступає як відповідальний суб'єкт соціально-економічного поступу, не лише не спроможна повноцінно виконувати свої суспільно значущі професійні функції, але за матеріальним становищем та соціальним самопочуттям сама мала б стати об'єктом підтримки і захисту з боку держави.

Однак, було б помилкою зводити цю проблему тільки до покращання соціогуманістичних параметрів життєдіяльності інтелігенції, зайнятої в інноваційній сфері, як акту суспільної справедливості: відповідні характеристики є, по суті, чинниками відтворення, функціонування та розвитку інтелектуального потенціалу нації. Беручи до уваги особливості духовно-культурологічної ситуації в країні, занедбаний стан національного інформаційного простору та складний перебіг державотворчих процесів, здійснення державою соціогуманістичної стратегії, спрямованої на соціальний захист інтелектуального потенціалу в цілому, матиме ключове суспільно-політичне значення.

Література

1. Лапко. Економіка інновацій. 1999.
2. В.Грищенко, М.Вовк, А.Котова. Комп'ютерний інтегральний мозок в інформативному суспільстві // Вісник НАН України, № 3, 200.
3. Ю.Н.Каныгин, Г.И.Калитич. Когнитивная (тонкострунная) социология и социальная информатика. - Київ.
4. Праця в народному господарстві України. Статистичний бюллетень 1995-2001 рр.
5. В.Чабан. Невідкладні проблеми вишколу наукової еліти. // Національна еліта та інтелектуальний потенціал України. Матеріали міжнародної наукової конференції.- Львів, 1996.
6. В. Москалець. Психологічне обґрунтування української національної школи.- Вид. ЛДУ, 1997.
7. Л.Д.Кучма. Європейський вибір. Концептуальні принципи стратегії економічного і соціального розвитку України на 2002-2011 рр. Послання Президента України до Верховної Ради України // Економчст.- № 5, 2002.
8. В.Моляко. Психологічні проблеми обдарованості та геніальності // Національна еліта та інтелектуальний потенціал. Матеріали міжнародної конференції. – Львів, 1996.
9. Моніторинг соціальних процесів в Україні / ред. І.К.Бондар, Г.В.Ярошенко та ін. К.: Знання, 1999.

Соціальна матриця в світлі міждисциплінарних підходів до розвитку регіональної економіки

Однією з визначальних рис сучасної економічної думки в Україні є широкомасштабна „соціалізація” тематики наукових розробок. Її потреба чітко визначається положеннями таких документів, як Послання Президента України до Верховної Ради України „Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного і соціального розвитку України на 2002-2011 роки”, Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2002 році, затверджена Верховною Радою Програма діяльності Кабінету Міністрів України на 2003-2004 роки, іншими актами. Адже вихід на нові горизонти ефективності економіки нині є неможливий без оперативних зрушень в сфері організації соціального життя, без вивчення дії факторів прискорення соціального прогресу, без кардинальних змін всієї системи соціального управління в державі.

Проблеми ефективності соціального управління не є новими. Еволюція підходів до їх вирішення має давнє історичне коріння, віддзеркалює нашарування особливостей організації соціального життя населення різних епох. Як наслідок, сучасній науці відомі соціологічні, психологічні, культурологічні, політологічні і інші соціальні теорії організації. Щодо економічної царини, то соціальні теорії організації в переважній більшості мають макроекономічну основу (діють по вертикальній лінії організації інтересів соціуму), а тому в багатьох випадках критикуються як такі, що не забезпечують досягнення соціальної гармонії по горизонтальній лінії організації інтересів соціуму. Водночас, в контексті сказаного було б абсолютно недопустимо проігнорувати досягнення, зроблені зарубіжною і вітчизняною регіональною економічною наукою. Мова йде про становлення теоретичних засад просторової економіки¹, яка завдячує працям У. Айзарда та його учня Т.Райнера (1966 р.). В ній, зокрема, вказується, що „регіональна наука – це нова галузь суспільних наук, яка використовує теорії і відкриття інших суспільних наук. Вона робить акцент на вивченні просторового аспекту людської діяльності і його значення для розуміння суспільної поведінки і суспільних форм. Мета цього вивчення – вияв просторових взаємозв'язків не лише між людьми і їх діяльністю, але й між людьми і природним або перетвореним географічним середовищем. В своїй теоретичних побудовах регіональна наука широко використовує математичні моделі. Використання слова „регіональна” передбачає системний підхід до простору, що розглядається як місце перебування людини, а слово „наука” виражає наміри застосувати до аналізу критерії точних методів дослідження і розвивати теоретичні схеми і ідеї загального характеру. Далі, назва „регіональна наука” повинна показати, що ця дисципліна не вкладається в рамки ніякої іншої суспільної науки, кожна з яких має свій характерний підхід до явищ, що вивчаються: вона пов'язана з регіональною економікою, екологією, теоретичною географією, регіоналізмом (як його розуміють спеціалісти з політичних наук) і рядом інших суспільних наук і поряд з тим помітно відрізняється від них. Кожна з цих наук має свої корисні характеристики, але всі вони доволі неповно враховують просторові аспекти суспільних явищ. Регіональна наука тісно пов'язана також з деякими прикладними дисциплінами, котрі займаються проблемами обліку просторових аспектів явищ і впливу на них людини. До числа таких галузей належать міські і районні планівки і планування (транспорт, громадське управління, агрономія, технологія промисловості)”[1, С.5]. Тобто, це пояснює чому соціальні теорії організації в просторовому варіанті знайшли сприятливий

¹ Сюди слід віднести теорію факторів розміщення виробництва Й. Тюнена- теорія сільськогосподарського штандорта (*місцезнаходження*), 1826р., В.Лаунхардта - теорія раціонального штандорта промислового підприємства, 1882 р., А.Вебера - теорія промислового штандорта, 1909 р., теорію центральних місць В.Кристаллера - теорія функцій розміщення системи населених пунктів і сфери послуг, теорію регіональної спеціалізації і міжнародної торгівлі А.Сміта, Д.Рікардо - теорія абсолютних і відносних (порівняльних) переваг, теорію взаємозамінності факторів виробництва (праці, капіталу, землі) Е.Хекшера-Б.Оуліна, вчень просторової організації господарства (А.Льоша), узагальнень регіоналістів (У.Айзарда, Т.Райнера), неокласиків П.Самуельсона, С.Енне - теорія загальної економічної рівноваги. З часом їх ідеї знайшли розвиток в положеннях концепції територіальних систем розселення - в Україні – Ю.Пітюрченко, М.Тимчук, в Росії – С.Ковальов, Г.Лаппо, Г.Федоров, в Естонії – С.Ниммик, територіальної організації суспільства.

грунт для свого розвитку саме в містобудівельній теорії і практиці.

В Україні сучасна вітчизняна школа регіональних соціально-економічних досліджень в значній мірі завдячує співпраці українських вчених з авторитетними вченими радянського періоду (Е. Алаєв, І. Александров, Н. Баранський, В. Немчинов, М. Некрасов, А. Пробст, Ю. Саушкін, Я. Фейгін, Р. Шніпер), і нині представляється працями М. Долішнього, Ф. Заставного, В. Онікієна, О. Паламарчука, В. Поповкіна, Ю. Пітюренко, М. Пістуна, М. Тимчука, О. Шаблія, М. Чумаченка і багатьох інших.

Нові умови, в яких опинилися сьогодні практично всі держави постсоціалістичного простору, диктують потребу оновлення підходів до організації соціального життя й соціального управління. В цю роботу активно включились представники наукових шкіл прибалтійських держав, Росії, Польщі, України. Активізувались в цьому плані й регіональні наукові центри. Однак, питання залишається відкритим.

Критично оцінюючи результати сучасних вітчизняних наукових досліджень в сфері теорії соціального управління можна дійти до висновку щодо недостатнього врахування в них принципів системного аналізу й міждисциплінарного підходу. Адже немає чим пояснити розриву між потоком досліджень питань регулювання окремих процесів в розвитку соціальних систем й потребою їх вивчення в єдності, чого вимагає як розвиток суспільства загалом, так і окремих його територіальних утворень (локальних соціумів, регіонів). Саме організація є стрижнем забезпечення ефективності соціальної політики й соціального управління на різних рівнях функціонування влади. Ще на початку ХХ століття автор теорії загальної організації (тектології) О. Богданов писав, що розвиток людського суспільства спирається насамперед на прогрес в організації. Причому „існує такий тектологічний закон: якщо система складається з частин вищої й нижчої організованості, то її відношення до середовища визначається нижчою організованістю”[2]. До речі, у вітчизняній історії в царині точних наук вагомість закону тектології була підтверджена в практиці побудови кібернетичних моделей економічних процесів. Що ж до соціально-економічної сфери, то це положення так і не знайшло належного порозуміння. Так, в Україні низька (практично відсутня) організація ринку праці практично заблокувала дію усіх не лише мезо-, але й макрорівневих його механізмів. Застереження вітчизняних вчених та зарубіжних експертів, зроблені на початку 90-х років на зразок того, що українській економіці властива деформована структура економіки й величезні обсяги над зайнятості, що в умовах структурних зрушень, роздержавлення та приватизації державних об’єктів можливим є “викид” за межі підприємств (й при цьому люмпенізації) величезної маси працівників, в умовах відсутності організації, і зокрема регіонального ринку праці (РРП), практично нічого не могли дати. Натомість, саме на регіональному рівні почав формуватись власне „дикий” ринок праці. Адже, закономірністю процесу первісного нагромадження капіталу була початкова капіталізація сфери обігу, котра впливала на зміну структури зайнятості населення, поглиблювала соціальну нерівність у суспільстві, доводила людей до соціальних конфліктів. В Україні належних висновків зроблено не було. Коли процес вимивання з підприємств обігових коштів ввійшов у свою завершальну стадію (розкрутилася інфляція) процеси регулювання ринку праці почали реалізовувати через державні програми зайнятості. Ефективність вказаних програм була надзвичайно низькою, самі програми почали піддаватись справедливій критиці [3,4]. Особливо гостро ці проблеми почали проявлятися знову ж таки на РРП. Адже на практиці не ліквідувалась обмеженість вибору прийнятної сфери прикладання праці для населення, яке бажало працювати за наймом, не забезпечувалась перерозподіл робочої сили, погіршувалась її якісний склад, не відбувалось відтворення робочих місць, система допомог заблокувала функціонування ринку праці, різко загострилися проблеми обліку робочої сили. Такий стан справ почав гостро сигналізувати про потребу організації ринку праці як фази управління ним і на регіональному (мікро- та мезорівневої організації, що бере початок від частини, здатної до організаційної ініціативи), і на національному (макроорганізації, що бере початок від цілого) рівнях.

З логіко-схематичної точки зору застосування структурно-організаційного підходу до дослідження регіональних соціальних систем має міждисциплінарний характер (наприклад, співзвучне з дослідженнями, що мають місце в хімії). Так, зокрема воно означає:

- виділення основних елементів (компонентів) соціальної системи та формування принципів збереження і кодування інформації про них з допомогою побудови соціальних матриць (таблиці хімічних елементів),
- визначення місця кожного з елементів соціальної системи, (визначення питомої ваги хімічних елементів системи)
- встановлення можливих схем взаємодії елементів між собою і поява на цій основі нових специфічних соціальних утворень (утворення сполук хімічних елементів),

- аналіз впливу різних факторів розвитку соціальної системи (визначення переліку і апробації дії каталізаторів на протікання хімічних реакцій),
- встановлення оптимальних співвідношень між режимом протікання соціальних процесів (швидкість хімічних реакцій) з метою досягнення соціальної цілі (створення нової якості хімічної сполуки).

Оцінюючи приведену схему з позиції новизни існуючих підходів, що мають місце в теорії і практиці соціального управління найбільшу увагу привертає, на нашу думку, формування регіональної соціальної матриці.

Перш за все, мова йде про набір елементів (компонентів) матриці². Адже саме від того, що буде прийнято в якості первинного компонента соціальної системи, якою буде питома вага кожного з них, залежатиме ефективність дій з приводу оптимізації соціального розвитку суспільства загалом. В нашому випадку компонентами соціальної матриці виступають окремі соціальні верстви населення, визначення яких проводиться за критерієм соціальної ролі в суспільстві. Щодо питомої ваги кожної з верств в суспільстві житті, то визначається вона з допомогою системи коефіцієнтів, котрі відповідно враховуються стосовно кожної соціальної верстви в розрізі основних сфер людської життєдіяльності (праці, побуту і відпочинку)³. Прінагідно слід вказати, що оцінку питомої ваги вказаних соціальних компонентів доцільно проводити з двох позицій: в ціннісно-вартісній площині з застосуванням методології економіки грошей, в просторово-часовій із застосуванням методології економіки часу.

Принциповим питанням формування соціальної матриці є застосування ступеневого підходу до заповнення її комірок (знизу-вверх), оскільки регіональна соціальна матриця, хоча й характеризує систему як самодостатню, проте розглядається нами як матриця з вилученими елементами в матриці системи вищого порядку.

Практична побудова соціальної матриці в умовах регіональної економіки України перебуває на етапі апробації проекту. В межах даної публікації вкажемо, що в новітній економічній літературі авангардним прикладом структурування суспільства, яке можна було б взяти за основу побудови пропонованої соціальної матриці, є розробка Т.Заславської [5, С. 12-19], котра аналізуючи інноваційно-реформаторський потенціал суспільства виділяє елементи трансформаційної структури Росії (табл. 1).

Щодо напрацювань вітчизняних вчених в цьому напрямку, то заслуговує на увагу публікація С. Пирожкова [6, С. 37-44], який зокрема вказує, що в Україні сучасний трудовий потенціал формується під впливом трудових відносин та процесу підготовки робочої сили до ефектвної праці. Трудові відносини складаються між різними верствами населення, що відрізняються способом зайнятості та незанятості. За цим критерієм населення автором виділяються три соціокультурні макрогрупи: традиціоналістська, ідеологізована та модернізована. Традиціоналістська група з орієнтацією на збереження своєї етнічності охоплює сьогодні практично все сільське населення – це не менш 32% населення країни, хоч у “первинній” аграрній економіці зайнято близько 22,6% населення України. Ідеологізовані групи, вказує автор, формуються у “вторинному” (промисловість та будівництво) секторі економіки, в якому у 1999 р. було зайнято 24,4% населення країни. Якщо відносити до цієї групи індустріальне населення та безробітних, які проживають у містах, то за своїм походженням приблизно 38% населення країни продовжують бути маргінальним, сприймають сучасні світові процеси через призму традиціоналістських колективістських уявлень. Модернізоване населення складає не менше 30% населення, зайнятого у 1999 р. у “третинній” економіці послуг: це політики, підприємці, військовослужбовці, службовці – 4,1%, зайняті у сфері охорони здоров'я та обслуговування – 27,5% населення країни. Біля чверті цієї макрогрупи є активно свідомими громадянами України, які уособлюють собою українську націю, а решта “індивідів” лише латентно інтегрує українське суспільство в державу. Враховуючи, що ця макрогрупа, яка складає засади “середнього класу”, не може забезпечити нормальне існування своєю працею за професією, її пріоритетними проблемами є нерівність у доходах, соціальна та економічна дискримінація. Як висновок, автор стверджує, що існуюча в Україні пропорція традиціоналістської, ідеологізованої та модернізованої макрогруп – 32:38:30

² В подальшому замість поняття елемент системи ми оперуємо терміном компонента, що є більш коректно в системі економічних досліджень.

³ Види людської діяльності можна подати і ширше, однак це може суттєво ускладнити систему розрахунку коефіцієнтів. Так, О. Шаблій виділяє трудову, відтворювальну, соціокультурну, споживчу, екстичну види людської діяльності (О. Шаблій Економічна і соціальна-економічна регіоналізація України: історико-географічні та методологічні аспекти/Проблеми розвитку регіональної статистики в Україні – Львів - Київ: ІВЦ Держкомстату України. -1997. – С.64-67.)

– вказує на існування цивілізаційного розриву в українському суспільстві, що свідчить про не завершення старої ідеологічної фази модернізації, розпочатої у 1991 р. та призначеної здійснити остаточний вибір загальної стратегії майбутнього розвитку держави на основі оновленого трудового потенціалу.

Таблиця 1

Елементи трансформаційної структури суспільства Росії*

Пор. №	Основні соціальні групи – елементи трансформаційної структури суспільства (Росії)			
	Верхні верстви суспільства (еліти та субеліти) (4-5% населення) Включають 5 груп:	Середні верстви Включають 3 групи:	Базова та нижня верстви (2/3 росіяни) Включають 3 групи:	Андерверства, або соціальне дно Включають 2 групи:
1	Консервативно орієнтована частина бюрократичної та військової еліти та субеліти . Інтереси – посилення ролі держави в економіці, зростання впливу Росії у світі, за порядок. Але бюрократичний і демократичний порядок – це різні речі. Зміцнення першого загрожує склерозуванням суспільного ладу і омертвінням суспільства.	Середня ланка бюрократії Заінтересована в посиленні та авторитаризації державного регулювання всіх сфер суспільного життя	Масова інтелігенція представники колишньої радянської середньої верстви, витіснена номенклатурою й бюрократією із сфери політичної активності. Тяжють до соціал-демократії.	Люмпенізована маргінально-периферійна група. Поставлені на поріг виживання, відчужені від суспільства.
2	Нова економічна еліта та субеліта - представники великого та величезного капіталу - Інтереси- гарантії своєї власності через піднесення економіки і її інтеграція в світову.	Бізнес-верства – Власників і менеджерів підприємств та фірм, професіоналів ділового профілю (банківських працівників, ріелтерів, комерсантів, дилерів, брокерів). Підтримують ринок	Робітники, селяни й службовці - більшість не має чітких політичних поглядів, переслідують приватні інтереси	Дрібний та виконавський кримінальний світ

3	Верхівка комуністичних сил – колишня номенклатура. Власні прагматичні інтереси відстоює через декларативну політичну боротьбу за соціалістичні й патріотичні цінності	Професіонал і – Кваліфікована, соціально затребувана маса спеціалістів соціального та гуманітарного профілю. Підтримують ринок	Консервативно-периферійна група. Найменш освічені представник базової та нижньої верств (1/4 росіян). Не можуть адаптуватись до ризику.	
4	Ліберальна еліта (тяжіють до правих партій та рухів) – за розвиток ринку й послаблення надмірного державного втручання в економіку. Через втрату довіри радикал-ліберали мають низький політичний вплив.			
5	Група осіб, які співпрацюють, або й належать до кримінального світу - сприяють затягуванню системної кризи й проведенню суспільних реформ			

*складено нами на основі вказаного джерела

Не менш цікавими в цьому напрямку є напрацювання Е.Лібанової, В.Мандибури, інших вітчизняних вчених, які тривалий час присвячують увагу різним аспектам соціального розвитку, проблемам формування середнього класу в Україні. Здобутки цих авторів в значній мірі використовуються нами при формуванні інструментарію і методології розробки макетів таблиць соціальної матриці.

В цілому, застосовуючи матричний підхід до дослідження проблем організації соціального життя в межах певної території можна вести мову про вироблення нової соціальної доктрини регіональної економіки¹. Адже, регіональна соціальна матриця як система суміжних параметрів, взаємодія яких спричиняє появу стійких форм організації соціального життя, формує плацдарм для встановлення певних механізмів його регулювання, а спеціальна соціальна доктрина як „(лат. doctrina - вчення) наукової або філософської теорії, політичної системи, керівного теоретичного чи політичного принципу або ж нормативної формул” [7, С.223] визначає напрями і принципи дії цих механізмів, виходячи з економічних потужностей території. На нашу думку, про набір компонентів соціальної матриці слід говорити і на національному рівні окремої держави, і на рівні міждержавному рівні, і на глобальному рівні загалом. При цьому, коли мова іде про соціальні матриці найвищого порядку, цікавою може бути еволюція їх розвитку. Так, в різні часи світової історії соціальні матриці мали своє число елементів. І лише з черговою революцією в розвитку продуктивних сил людства вони діставали поштовх до заповнення чергової порції комірок. Це стосується першої неолітичної, пов'язаної з використанням речових ресурсів, другої - промислової, пов'язаної з використанням енергетичних ресурсів, появою нових джерел енергії, третьої – науково-технічної – пов'язаної з інтенсивним використанням

¹ Питання суті соціальної доктрини регіональної економіки розглядається нами в ряді публікацій, і вданому випадку виходить за межі даної статті

інформаційних ресурсів. Кожна з вказаних революцій вносила корективи не лише в загальний масив компонентів соціальної системи, але й суттєво міняла співвідношення між працею, побутом і відпочинком представників відповідних соціальних верств суспільства, визначала вагу їх потенціалу, формувала свою модель соціальної доктрини епохи.

Література:

1. Regional Science Association Papers. – Vol. XYI, 1966. – P.5.
2. Богданов А.А. Тектология. – М., 1989.
3. М.Шаленко Досвід прогнозування зайнятості та ринку праці в перехідний період: втрачені ілюзії та перспективи //Економіка України, 1992, №3;
4. М.Шаленко Чому не збуваються сьогодні прогнози безробіття і ринку праці? //Економіка України 1993, №4.
5. Т.Заславська Сучасний трансформаційний процес у Росії // Економіка України. – К.: 2001, №10. – С.12-19.
6. Пирожков С.І. Людський фактор економічного зростання // Соціальні пріоритети ринку праці в умовах структурної модернізації економіки Міжнародна науково-практична конференція. Київ, 19-20 вересня 2000 р. у двох томах. Т.ІІ. – К.:Принт- Експрес, 2000. – С.37-44.
7. Словник іншомовних слів За ред. Чл.-кор. АН УРСР О.С.Мельничука – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1974. – С.223. [775с.]

Шевчук Л.Т.

Модель регіонального аналізу і прогнозу медико-соціальних аспектів використання трудового потенціалу

Висвітлення результатів того чи іншого дослідження вимагає стрункої, добре продуманої схеми чи моделі подачі матеріалу, яка б сприяла чіткості його сприйняття. Побудова такої моделі повинна здійснюватися таким чином, щоби інші дослідники, експерти, фахівці та спеціалісти могли мати уяву не тільки про обсяг досліджень, їх глибину, але, насамперед, про ймовірні очікувані результати. У якості прикладу розглянемо в рамках даної статті запропоновану і обґрунтовану автором модель регіонального аналізу і прогнозу медико-соціальних аспектів використання трудового потенціалу, яка представляє собою логічну конструкцію-систему відображення ходів вивчення об'єкту дослідження, в процесі реалізації яких буде отримана нова інформація про цей об'єкт. Але, перед тим як перейти до розгляду моделі регіонального аналізу і прогнозу, вкажемо, що ж саме ми розуміємо під медико-соціальними аспектами використання трудового потенціалу.

Загальновідомо, що *аспект* (лат.aspectus – погляд, вид) – це точка зору, під кутом якої розглядається предмет, явище, поняття, об'єкт. Використання трудового потенціалу можна розглядати крізь медико-соціальні аспекти. Дослідити медико-соціальні аспекти використання трудового потенціалу – це, на нашу думку, виявити і оцінити вплив найрізноманітніших політико-суспільних та соціально-економічних явищ, фактів і процесів (суспільно-політичного устрою, сакральності, духовної культури, способу і якості життя населення, рівня урбанізації, стану навколишнього середовища, рівня доходів, умов праці, побуту, харчування і проживання населення тощо) на стан індивідуального та суспільного здоров'я, а через цей стан на особливості використання трудового потенціалу. Оскільки стан здоров'я можна регулювати за допомогою медичних послуг, що надаються населенню певним чином, тобто традиційно чи нетрадиційно організованою системою охорони здоров'я, або за допомогою медичної самоосвіти, то таким чином можна впливати на рівень використання трудового потенціалу. Адже, кількість і якість здоров'я детермінує здатність до праці (без достатньої кількості і якості здоров'я не може бути й мови про працю). Отже, розгляд медико-соціальних аспектів повинен передбачати в обов'язковому порядку оцінку особливостей функціонування мережі охорони здоров'я та якості послуг, яку можна отримати в її установах з метою поліпшення здоров'я населення.

Зазначимо, що в окремих працях деякі вчені ототожнюють аспекти з факторами. Але, це не коректно, оскільки, фактор – це рушійна сила будь-якого процесу. Немає фактору, немає й процесу. А

аспект - це кут зору, під яким розглядається процес. Отже, безумовно, поняття аспекту є набагато ширшим і, можливо, довільнішим, ніж поняття фактору.

Наголосимо, що дослідження медико-соціальних аспектів використання трудового потенціалу є надзвичайно актуальним в наш час: на зламі тисячоліть особливо загострилася увага до індивідуального і суспільного здоров'я як до найбільших цивілізаційних цінностей, без збереження і примноження яких не тільки не можна сподіватися на збереження генофонду націй, але й надзвичайно складно моделювати бажані можливості до праці в населення у відповідній системі відліку. Отже, майбутнє людства, особливості використання трудового потенціалу в перспективі залежать від реалізації запрогнозованих показників медико-соціальних аспектів здоров'я.

Оскільки, запропонована нами модель регіонального аналізу і прогнозу медико-соціальних аспектів розроблена в рамках парадигми регіонально-економічної науки, то дуже важливо насамперед дослідити фундаментальні нароби в цій площині. Саме тому в першу чергу слід простежити, як медико-соціальні аспекти використання трудового потенціалу відображаються в економічних теоріях.

Крім того, побудові моделі регіонального аналізу і прогнозу медико-соціальних аспектів використання трудового потенціалу повинні передувати дослідження особливостей вивчення трудового потенціалу різними науками та аналіз отримуваних в процесі такого вивчення наявних і очікуваних результатів.

Нами здійснене таке дослідження. Воно показало, що всі ці науки можна поділити на кілька груп, виходячи з того, що саме конкретно вони вивчають (трудоий потенціал в цілому, чи його окремі складові; процес праці чи трудовий потенціал в процесі праці; результати праці чи стан трудового потенціалу після завершення конкретного історичного періоду) (див. табл.1).

Таблиця 1

Групування наук про працю в залежності від їх конкретного об'єкту вивчення

Конкретний об'єкт вивчення		Науки, які вивчають цей об'єкт
Трудовий потенціал (запаси праці) в цілому		<ul style="list-style-type: none"> • Трудове право Розміщення продуктивних сил • Регіональна економіка Безпека життєдіяльності • Екологія Економіка праці Нормування
<i>Компоненти трудового потенціалу:</i>		
Здоров'я		<ul style="list-style-type: none"> • Безпека праці Нормування праці Медицина Соціальна медицина Соціальна екологія Валеологія Санологія Безпека життєдіяльності
З	Біологічна	<ul style="list-style-type: none"> • Медицина Фізіологія праці Ергономіка
Д	Демографічна	<ul style="list-style-type: none"> • Медицина Фізіологія праці Ергономіка
О	Інтелектуальна	<ul style="list-style-type: none"> • Психологія праці Культура праці
Р	Сакральна	<ul style="list-style-type: none"> • Психологія праці Культура праці
О	Історична	<ul style="list-style-type: none"> • Організація праці Соціологія праці Фізіологія праці • Ергономіка Психологія праці Культура праці • Мотивація праці Поведінка в процесі праці
В	Культурна	<ul style="list-style-type: none"> • Культура праці Психологія праці Організація праці
О	Освітня	<ul style="list-style-type: none"> • Культура праці Мотивація праці Організація праці
Я	Соціальна	<ul style="list-style-type: none"> • Організація праці Поведінка в процесі праці
	Мотиваційна	<ul style="list-style-type: none"> • Мотивація праці Культура праці Фізіологія праці Ергономіка
Здоров'я		<ul style="list-style-type: none"> • Безпека праці Нормування праці Медицина Соціальна медицина Соціальна екологія Валеологія Санологія Безпека життєдіяльності

Процес праці	Розміщення продуктивних сил Регіональна економіка <ul style="list-style-type: none"> • Трудове право • Безпека праці • Економіка праці • Маркетинг персоналу • Контролінг персоналу • Управління персоналом • Ринок праці
Результати праці	<ul style="list-style-type: none"> • Трудове право Економіка праці Розміщення продуктивних сил Регіональна економіка

Дані наведеної таблиці засвідчують, що здоров'я є як органічною частиною кожної компоненти трудового потенціалу, так і базою будь-якої з них. Ось чому науки, котрі вивчають конкретні об'єкти, пов'язані з трудовим потенціалом, у тій чи іншій мірі повинні враховувати стан і особливості індивідуального та суспільного здоров'я. Таким чином, результати досліджень, отримані в рамках вказаних наук є надзвичайно цінними при вивченні найрізноманітніших аспектів використання трудового потенціалу, в тому числі і медико-соціальних.

Наголосимо, що незважаючи на це, запаси праці, тобто трудовий потенціал, медико-соціальні особливості його використання, процес праці та результати праці вивчаються нами в нашому дослідженні через призму всіх названих наук, але в рамках регіонально-економічної науки та науки розміщення продуктивних сил. Отже, дослідження медико-соціальних аспектів використання трудового потенціалу згідно з запропонованою моделлю є міждисциплінарним, а тому отримані результати матимуть важливе значення для всіх названих в таблиці 1 наук. Оскільки, термін "економіка" походить з грецької мови, де *oikos* означає дім, господарство, а *nomos* – правило, закон, а економіка в цілому - це правила про ведення господарства, то зазначимо, що в нашому дослідженні медико-соціальні аспекти використання трудового потенціалу вивчаються крізь систему правил ведення господарства в конкретному регіоні, тобто, насамперед, через призму регіональної економіки і регіональної політики. Це означає, що ми розглядатимемо трудовий потенціал, оцінюючи його в цілому та окремі його компоненти за допомогою наук про працю і через призму регіонально-економічної науки та науки "розміщення продуктивних сил" з метою аналізу та оптимізації в найближчій і більш віддаленій перспективі розвитку господарства конкретного регіону України в умовах нестабільної економіки.

При цьому, зазначимо, що вчені України під нестабільною економікою розуміють сучасну економічну систему України, яка знаходиться у стані нерівноваги внаслідок дії екзогенних факторів (вплив інших держав світу на її розвиток) та ендогенних факторів (докорінна зміна суспільно-політичного і соціально-економічного ладу на фоні гострої суперечності між елементами нової економічної системи та немінучими залишками старої). Отже, нестабільна економіка України – це економіка перехідного періоду, найголовнішою особливістю котрої є її реформування.

Запропонована і застосована нами модель регіонального аналізу і прогнозу медико-соціальних аспектів використання трудового потенціалу передбачає як оцінку компонент трудового потенціалу, так і процесу праці з метою висвітлення результатів праці внаслідок господарювання в регіоні, а також середовища, в якому все це відбувається.

Модель регіонального аналізу і прогнозу медико-соціальних аспектів використання трудового потенціалу повинна, на нашу думку, включати в оцінку медико-соціальних аспектів використання трудового потенціалу такі блоки:

1. Оцінка медико-соціальних аспектів фізичного здоров'я.
2. Оцінка медико-соціальних аспектів духовного здоров'я.
3. Оцінка медико-соціальних аспектів психічного здоров'я.

Звичайно, поділ на вказані блоки є доволі умовним. Адже, безумовно, медико-соціальні аспекти фізичного здоров'я в якійсь мірі впливають і на духовне чи психічне здоров'я і т.д. Але, за враховуючи особливості конкретних аспектів такі блоки все-таки можна визначити. Очевидно, при здійсненні дослідження доцільно аналізувати кожний з таких блоків зокрема.

В таблиці 2 нами виділені найголовніші медико-соціальні аспекти використання трудового потенціалу згідно з їх переважними впливами на фізичне, духовне чи психічне здоров'я та визначені підходи до виявлення особливостей їх впливу на величину, якість, використання трудового потенціалу.

Таблиця 2

Схема регіональної оцінки величини, якості та особливостей використання трудового потенціалу

через медико-соціальні аспекти

Складові здоров'я	Найголовніші медико-соціальні аспекти, що найбільше відповідають відповідним складовим здоров'я	Підходи до аналізу впливу медико-соціальних аспектів на:		
Фізичне	Середовище як ресурс життєдіяльності	Динаміку населення регіону, його віково-статеву, сімейну та соціальну структуру	Величину і якість трудового потенціалу	Особливості використання трудового потенціалу
	Медико-соціальні осі і медико-соціальний каркас території			
Духовне	Культура			
	Релігія			
Психічне	Інформація			
	Рівень розвитку суспільного розуму і суспільного інтелекту			

Особливе місце в запропонованій і застосованій нами моделі регіонального аналізу і прогнозу медико-соціальних аспектів використання трудового потенціалу займає розробка концепції медико-соціальних факторів, котрі з одного боку детермінують індивідуальне та суспільне здоров'я, з другого, - визначають особливості довкілля та медико-соціальну ситуацію в регіоні, з третього, - формують використання трудового потенціалу.

Як оцінка медико-соціальних факторів використання трудового потенціалу, так і виявлення особливостей останнього через медико-соціальні аспекти будуть неповноцінними без аналізу рівня розвитку системи охорони здоров'я в регіоні. Його доцільно оцінити, на нашу думку, за такою схемою:

- вивчення рівня розвитку системи охорони здоров'я і його впливу на формування трудового потенціалу регіону;
- визначення ролі нетрадиційної медицини у формуванні, відтворенні та використанні трудового потенціалу регіону;

· пошук оптимальної організації системи охорони здоров'я у період реформування економіки України.

Останній блок мав би бути прогнозно-рекомендаційним. В його складі доцільно розглянути наступні питання:

- формулювання медико-соціальних цілей регіонального трудовикористання;
- розробка теорії трудового мотиваційного поля і трудового мотиваційного механізму;
- розвиток регіональних просторово-часових трудових взаємозв'язків;
- формування доцільної медико-соціальної ситуації при зміні трудових мотиваційних хвиль;
- виявлення особливостей колювання границь трудового мотиваційного поля регіону як наслідку проблем розвитку сучасної медицини;
- визначення напрямків медико-соціальних особливостей удосконалення трудового мотиваційного механізму;

- виявлення умов, що забезпечать зростання індексу людського розвитку;

- пропозиція заходів щодо покращення стану довкілля.

Як бачимо, запропонована модель регіонального аналізу і прогнозу медико-соціальних аспектів використання трудового потенціалу є не тільки міждисциплінарною, але й неординарною, нетрадиційною і новаторською. Більшість її блоків є такими, що пропонуються вперше. Звичайно ця модель може

бути дещо модифікована в процесі реалізації дослідження. Але її застосування в окреслених напрямках передбачає отримання нового пласту знань в площині наук “розміщення продуктивних сил” і “регіональна економіка” та інших, такого пласту знань, котрий, безумовно, знайде практичне застосування в процесі перспективної розбудови економіки України та її регіонів.